

2858

206.1

U-47

60
10302

206.1 «Հանգ»-ի համարներ 29 SEP 2009
Q-97

Հորատման/ԲԱՐԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
7/08, Կ. Երևան
ԿԱԹՈՒՂՈՍԿԱԿԱՆ

280
715-ԲԱ
ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ

«Ողորմիմ քեզ եկեղեցի Հայաստանեայց,
խրթնացեալ ի բարեգարդութենէ բեմ-
բին, ի քաջէն զրկեալ հովուէ և հո-
վուակցէ. ոչ ևս տեսանեմ զբանաւոր քո
հօտ ի վայրի դալարութիւն և առ ջուրս
հանգստեան տածեալս, և ոչ ի փարախ
հաւաքեալ՝ զգուշանալով ի դալուց, այլ
ցրուեալս անապատաց և զահալիժու-
թեանց»:

ԽՈՐԵՆԱՑԻ.

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ
ԵԼԵԲՏՐԱՇԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱԾՆԻ
1908

81661
1909

Տպագրում է ծախփով
ԽՈՐԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԼԱԶԱՐԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻ

Մինչև այժմ չկար մի գրքոյի, որտեղ ամփոփուած լինէին կաթողիկոսական ընտրութեան վերաբերեալ բոլոր կանոնները: Այդ կարիքը զգալի լինելով այժմ՝ մենք կամեցանք ներկայ աշխատութեամբ լրացնել և միջոց տալ ընթերցողներին ծանօթանալու այդ բոլոր կանոններին առաջիկայ կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ:

Բացի այդ՝ գրքոյիս սկզբում մենք դրել ենք կարևոր տեղեկութիւններ Տեղակալ կարգելու, Կաթողիկոսի ընտրութեան, պատգամաւորների և ընտրութեան իրաւունք ունեցող թեմերի մասին:

Որպէս զի օրէնքների հայերէն թարգմանութեան նկատմամբ թիւրիմացութիւն ծագած գէպքում ընթերցողներն միջոց ունենան անմիջապէս ստուգել բնագրով՝ դիւրութեան համար դրել ենք և այդ օրէնքների սուսերէն բնագիրը:

Առ այժմ բաւականանում ենք կաթողիկոսական ընտրութեան և այլ յարակից խնդիրների վերաբերեալ սոյն համառօտ տեղեկութիւնները լոյս ածել, յուսալով ապագայում տալ աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններ՝ պաշտօնական կարևոր գրագրութիւնների պատճէններով, որ այժմ հնար չունինք հրատարակելու:

ՔԱՐԳՆՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՂԱԽԼԵԱՆ

(Անդամ Սինդիկ)

14-ն Դեկտեմբերի 1907 թ.

Ս. Էջմիածին.

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՍԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ե Ի

Կ Ա Ն Ո Ն Ն Ե Ր

Տ Ե Ղ Ա Կ Ա Ն, Կ Ա Ր Գ Ե Ն Ը

Ս. Էջմիածնի ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մահից անմիջապէս յետոյ՝ նոյն օրը կամ յաջորդ օրը ս. Սինօղում կազմում են օրագիր Համաձայն Պօլօթենիայի 1148 յօդ. (հրատ. 1896 թ.) յանձնելու Սինօղի Ատենապետի տեղակալութիւնը նոյն Սինօղի աւագագոյն անդամին (ըստ ձեռնադրութեան) հետեւեալ «Հրամայեցին»-ով.

«Օրէնքի 1148 յօդուածի համեմատ Սինօղի անդամներից աւագագոյնին (անուն, ազգանուն) կարգել նոյն Սինօղի Ատենապետի տեղակալ, որ այդ պաշտօնի հետ վարէ նաև իւր անդամակցական պարտաւորութիւնը: Իսկ յատկապէս Կաթողիկոսի իրաւունքին վերաբերեալ գործերը Սինօղում թողնել անկատար մինչև նոր Կաթողիկոսի ընտրութիւնն և հաստատութիւնը,

որի մասին տեղեկութիւն տալ Ռուսաստանի Հայոց Թեմական Ատեաններին և արտասահմանի Հայոց վիճակների Առաջնորդներին: Սոյն օրագրի քաղուածը տալ Սինոդի Ատենապետի տեղակալին ի տեղեկութիւն և ի կատարումն»:

Ս. Սինոդի սոյն վճիռն առանձին առանձին գրութեամբ յայտնւում է Ռուսաստանի Հայոց Թեմերի բոլոր Կոնսիստորիաներին, Կ. Պօլսի և Երուսաղէմի պատրիարքներին, Պարսկաստանի Հնդկաստանի և Ատրպատականի Առաջնորդներին, Կիլիկիոյ և Աղթամարի կաթողիկոսներին, Ամերիկայի և Եւրոպիոյ առաջնորդներին և իրեն կաթողիկոսական Տեղապահին ի գիտութիւն:

Բերում ենք այստեղ 1448-րդ յօդ. հայերէն Թարգմանութիւնն ու բնագիրն ամբողջութեամբ:

«Երբ Էջմիածնի Պատրիարքը Հայոց Լուսաւորչական Սինոդում բացակայ է, այն ժամանակ նրա փոխարէն Սինոդում նախագահութիւն է անում Սինոդի անդամ արքեպիսկոպոսներից կամ եպիսկոպոսներից աւագագոյնը: Նա օգտւում է նախագահի բոլոր իրաւունքներով միայն այն ժամանակ, երբ Պատրիարքը հիւանդութեան կամ Էջմիածնից բացակայ լինելու պատճառով չի կարողանում ներկայ գտնուիլ իսկ զուտ հոգևոր գործերը, որոնց համար Պատրիարքն ունի վճռական ձայն, ոչ մի դէպքում չեն կարող վճռուել առանց Պատրիարքի՝ պատ-

րիարքական աթոռը Թափուր եղած ժամանակ այդ կարգի գործերի վճիռը յետաձգւում է մինչև նոր Կաթողիկոսի հաստատութիւնը»:

«Когда Эчмиадзинскій Патріархъ въ Армяно. Григоріанскомъ Синодѣ не присутствуетъ, то въ немъ предсѣдательствуетъ вмѣсто него, старшій изъ Архіепископовъ или Епископовъ, членовъ сего Синода. Онъ пользуется всѣми правами предсѣдателя въ такомъ только случаѣ, когда Патріархъ самъ не можетъ присутствовать по причинѣ болѣзни или отсутствія изъ Эчмиадына; но дѣла чисто духовныя, по коимъ Патріархъ имѣетъ рѣшительный голосъ, ни въ какомъ случаѣ не могутъ быть рѣшаемы безъ Патріарха во время ваканціи Патріаршаго престола; рѣшеніе дѣлъ сего рода отлагается до назначенія новаго Патріарха».

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԸՆՏՐՈՒՅԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Կաթողիկոսի մահից անմիջապէս յետոյ Սինոդը կազմում է օրագիր՝ կարգադրութիւն անելով նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան վերաբերեալ, այս մասին ուղարկելով ծանուցողական հրովարտակներ*) Թէ Ռուսաստանի և Թէ արտասահմանի Թեմերը՝ նշանակելով մի տարի ժամա-

*) Ծանուցողակ. հրովարտակի պատճէնը տե՛ս զրբոյկիս մէջ:

դժուարանում է ընթացք տալ Սինոդի յիշեալ միջնորդութեան՝ ի նկատի առնելով օրէնքի կրտսեան կերպով սահմանած մի տարի ժամանակը: Եւ մինչև Տ. Փոխարքայից Սինոդի միջնորդութեան պատասխան գալն որովհետև անցել էր մի քանի օր, ուստի Սինոդը սոյն 1907 թ. Դեկտեմբերի 7-ին օրագրով որոշելով նշանակել կաթողիկոսական ընտրութիւնը համաձայն օրինաց՝ սահմանեց ընտրութեան օրն ոչ թէ հետեւեալ 1908 թ. Դեկտ. 7-ին, այլ 30-ին Հոկտեմբերի, ի նկատի առնելով, որ կաթողիկոսը մեռնելուց անմիջապէս յետոյ հէնց երկրորդ օրը 30-ին Հոկտեմբերի պարտաւոր էր օրագիր կազմել կաթողիկոսական ընտրութիւնների համար՝ նշանակելով մի տարի ժամանակ՝ այն է հետեւեալ տարին՝ Հոկտեմբերի 30-րդ օրը: Օրէնքի սահմանած մի տարին ոչ միայն կարճացնելու այլ և երկարացնելու համար՝ Սինոդը պարտաւոր է ստանալ նախօրօք ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաճութիւն՝ ինչպէս այդ եղել է Դէորդ Դ-ի մահից յետոյ, բայց ներկայ դէպքում՝ երբ Կովկասի Տ. Փոխարքան դժուարացել է ընթացք տալ Սինոդի միջնորդութեան՝ կարճացնելու ընտրութեան ժամանակը՝ անշուշտ մի կողմից ևս ի նկատի է ունեցել, որ այժմ օրէնքի փոփոխութիւնը կախուած է միայն Պետական Դումայից:

Այստեղ բերում ենք 1118 և 1119 յօդուածների բնագիրն ամբողջութեամբ.

1118. Эчмиадзинскій Верховный Патріархъ избирается всѣмъ Гайканскимъ народомъ Армяно-Григоріанскаго исповѣданія, по установленному для сего порядку.

1119. При упраздненіи мѣста Верховнаго Патріарха-Католикоса всѣхъ Армянъ, Армяно-Грегорианскій Эчмиадзинскій Синодъ посылаетъ извѣстительныя о томъ грамоты во всѣ какъ въ Россіи, такъ и внѣ предѣловъ ея находящіяся Армяно-Грегорианскія епархіи, и назначаетъ годичный срокъ для избранія новаго Патріарха.

Պատգամաւորներ

Համաձայն Պօլօթենիայի 1120 յօդուածի իւրաքանչիւր թեմ կաթողիկոս Պատրիարքի ընտրութեան համար տալիս է երկու պատգամաւոր՝ մէկը հոգեւորական, միւսն աշխարհական: Առաջ ենք բերում այդ յօդուածն ամբողջութեամբ. «Իւրաքանչիւր թեմ Պատրիարքի ընտրութեան համար նշանակում է երկու պատգամաւոր՝ մէկը հոգեւորական, միւսն աշխարհական: Հոգեւորական պատգամաւորը պիտի լինի հակառակ Սուրբ Սինոդի, կամ նրա՝ հոգեւորականների միջից նշանակած մի որ և է անձրաշխարհականն ընտրւում է բոլոր մելիքներից, աշխարհականն ընտրւում է բոլոր մելիքներից, իւզբաշխներից և Հայոց եկեղեցու մնացած աշխարհական պատուաւոր անձինքներից, որոնք

Հայոց եկեղեցու հին սովորութեան համաձայն իրաւունք ունին ընտրելու»:

Պատգամաւորների ընտրութեան եղանակի մասին, որ փոփոխուած է, տեսնել սոյն գրքոյկիս մէջ նախկին Փոխարքայի կանոնները յօդ. 2, 3, 5:

Բացի թեմերի հոգեւորական և աշխարհական պատգամաւորներից՝ Կաթողիկոսի ընտրութեան մասնակցում են Էջմիածնի Սինոդի բոլոր անդամներն և միաբանութեան Էջմիածնում գտնուած եօթն աւագագոյն (ըստ ձեռնադրութեան) անդամները համեմատ Պօլօժենիայի 1122 յօդուածի, որն առաջ ենք բերում: «Բացի պատգամաւորներից Պատրիարքի ընտրութեան մասնակցում են Էջմիածնի Սինոդի բոլոր անդամներն և Էջմիածնում գտնուած 7 աւագ եպիսկոպոսներ: Իսկ եպիսկոպոսների պակասութեան դէպքում, թիւը լրանում է այնտեղի աւագագոյն վարդապետներով»:

1120. Каждая Армяно-Грегоріанская епархія назначаетъ для избранія Патріарха двухъ депутатовъ: духовнаго и свѣтскаго. Депутатъ духовный долженъ быть или самъ начальникъ епархіи, или тотъ, коего онъ для сего назначилъ изъ духовныхъ; свѣтскій избирается всѣми меликами, юзбашами и прочими почетными свѣтскими членами Армяно-Грегоріанской Церкви, кои могутъ на то имѣть право по древнему сей Церкви обычаю.

1122. Сверхъ депутатовъ участвуютъ въ выборѣ Патріарха всѣ члены Эчміадзинскаго Армяно-Грегоріанскаго Синода и семь старшихъ изъ находящихся въ сіе время въ Эчміадзинѣ Епископовъ. Въ случаѣ недостатка Епископовъ, сіе число пополняется Старшими тамошними Архимандритами.

Սինոդի օրագիրն ընտրութեան մասին

Վերևում ասացինք, որ Կաթողիկոսի մահից յետոյ Սինոդը կազմում է օրագիր նոր Կաթողիկոսի ընտրութեան համար: այստեղ բերում ենք 7 Դեկտեմբերի 1907 թ. Մհրտիչ Կաթողիկոսի մահից յետոյ Սինոդում կազմած օրագրի «Հրամայեցին»-ը:

«Վերև առաջ բերուած քաղաքական օրէնքի 1118 և 1119 յօդուածների համաձայն (XI հատ. I մաս) Սինոդում պատրաստել ծանուցողական հրովարտակներ և ուղարկել Կ. Պօլսի Հայոց ամենապատիւ Պատրիարքին, Երուսաղէմի Հայոց ամենապատիւ Պատրիարքին և Գերաշնորհ Կաթողիկոսին Ցանն Կիլիկիոյ և Կաթողիկոսական Տեղապահին Աղթամարայ, Ռուսաստանի, Տաճկաստանի, Ատրպատականի և Պարսկաստանի—Հնդկաստանի Հայոց վիճակների Սրբազան Առաջնորդներին նոր Հայրապետի ընտրութեան համար՝ նշանակելով Ժամանակը 30 Հոկտեմբերի 1908 թ. այդ ծանուցողական հրովարտակներն ուղարկել Կովկասի Տ. Փոխարքայի Դիւանը ցուցա-

կով հանդերձ հասուցանելու առ Նոցին Գերապատ-
ւութիւնսն, իսկ Ռուսաստանի Վիճակաւոր Ա-
ռաջնորդներին անունով ծանուցողական հրովար-
տակներն ուղարկել նրանց ուղղակի Սինօզից»:

Այս մտքով առանձին զբաղւում է Կովկասի
Փոխարքայի Դիւանը, խնդրելով պարտ ու պատշաճ
կարգադրութիւն կաթողիկոսական ընտրութեան
ծանուցողական հրովարտակներն ուղարկելու Տաճ-
կաստանի Հայոց Թեմերի Առաջնորդներին և
Պատրիարքներին՝ Պօլսի Պատրիարքի միջոցով,
իսկ Պարսկաստանի Թեմերինն իրենց դեսպանի
միջոցով, միեւնոյն ժամանակ իմաց է տրուում առան-
ձին զբոլթեամբ Կ. Պօլսի Պատրիարքին, Ատրպա-
տականի և Պարսկաստանի—Հնդկաստանի Հայոց
Առաջնորդներին՝ որ ծանուցողական հրովարտակ-
ներ կըստանան Արտաքին գործոց նախարարի մի-
ջոցով և նշանակուած է ընտրութեան ժամանակը
1908 թ. Հոկտեմբերի 30-ին, որպէս զի մինչև ծա-
նուցողական հրովարտակներ ստանալն իրենք
պատրաստութիւն տեսնեն՝ կամ Թիւրիմացու-
թեամբ չստանալու դէպքում ժամանակին յայտ-
նեն Սինօզին: Այդպիսի դէպք պատահել էր
Թաւրիզի Առաջնորդին ուղարկուած ծանուցո-
ղական հրովարտակի նկատմամբ, որ չնայած
Մայիսին էր ուղարկուած, բայց Օգոստոսի 13-ին
մօտ 3¹/₂ ամսից յետոյ այն ժամանակուայ
(1891 թ.) Առաջնորդ Ստեփաննոս եպիսկոպոս
Մխիթարեանցը զբոլում է Սինօզին, որ դեռ չէ

ստացել ընտրութեան ծանուցողական հրովար-
տակը:

Թ Ե Մ Ե Ր Ի Թ Ի Ի Ը

Ընտրութեան ծանուցողական հրովարտակներ
Սինօզից ուղարկուում են 6 հատ Ռուսաստանի Թե-
մակալ Առաջնորդներին անմիջապէս, իսկ 66 հատը
Կովկասի Բարձրագոյն իշխանութեան, Ներքին և
Արտաքին գործոց նախարարութեանց միջոցով
արտասահմանի Հայոց Պատրիարքներին և Թե-
մերի Առաջնորդներին, որոնցից 44-ը Պօլսի Պատ-
րիարքին, մէկը իրեն՝ իսկ 43-ը իւր ստորա-
դրեալ Թեմերին, 5-ը Երուսաղեմի Պատրիար-
քին, 13-ը Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, 2-ը Աղթա-
մարի, 2-ն էլ Պարսկաստանի Առաջնորդներին *):

1891 թուի Հոկտեմբ. 25-ին 9879 թուա-
համարով Կովկասի Կառավարչապետի Դիւանը
տեղեկութիւն է տալիս Սինօզին՝ յայտնելով Ներ-
քին գործոց նախարարի զբոլութեան բովանդա-
կութիւնը՝ նախ յիշեցնելով 1884 թ. Մարտի 13-ին
Բարձրագոյնս արուած ցուցումների մասին Կա-
թողիկոսի ընտրութեան կարգի առթիւ, որի մա-

*) Ծանուց. հրովարտակը զբոլում է Թեմերի ա-
ռաջնորդներին անունով, որ կաթ. ընտրութեան ներկա-
յացուցիչ լինի մէկ ինքն առաջնորդը, և միւսն թեմից
ընտրուած աշխարհական պատգամաւորը:

սին գրուած է Սինօզին Կառավարչապետի կողմից նոյն տարուայ 23 Մարտի Թիւ 2913 գրութեամբ և երկրորդ յայտնելով, որ ստացուած 66 ծանուցողական հրովարտականերից ուղարկուած է Արտաքին գործոց նախարարի միջոցով միայն 49-ը, որից 44 Պօլսի Պատրիարքին՝ մէկը իւր, իսկ 43-ը իրեն ստորադրեալ Թեմերին, իսկ մնացեալ հինգը Երուսաղէմի Պատրիարքին, Աղթամարի և Սսոյ Կաթողիկոսներին, եթէ վերջինս չի հրաժարուիլ մասնակցելուց, ինչպէս նա արել է 1883 թուին (յիշատակում է Ներքին գործոց նախարարը) և Պարսկաստանի երկու Առաջնորդներին: Ներքին գործոց նախարարի այդ կարգադրութիւնը, որ ուղարկում է միայն 49 ծանուցադիր, բղխում է այն կարգադրութիւնից, որ արուած է նախկին Ներքին գործոց նախարարի կողմից, որի մասին Կովկասի նախկին Կառավարչապետը տեղեկութիւն է տալիս Սինօզին իւր 1-ն Փետրուարի 1884 թ. № 889 գրութեամբ՝ ուղարկելով այդ վիճակների ցուցակը, որի մէջ նշանակուած են 47, միւս երկուսը Պարսկաստանի Թեմերն են: 47-ից 44-ը են Պօլսի Պատրիարքի և իւր ստորադրեալ 43 Թեմերը, իսկ 3-ն Երուսաղէմի Պատրիարքի, Սսի ու Աղթամարի Կաթողիկոսներին:

Նախկին Ներքին գործոց նախարարի յիշեալ կարգադրութիւնից երևում է, որ չէ ընդունում ոչ Երուսաղէմի, ոչ Սսի և ոչ էլ Աղթամարի ստորադրեալ Թեմերը, այլ միայն իրենց

ներկայացուցիչ Պատրիարքներին: Եթէ ինչպէս նում, այն էլ բացատրելով թէ ինչու չեն Պատրիարքի ու նորա ստորադրեալ Թեմերը, ուղարկելով ծանուցադիր ծածկաստան 47 հատ և Պարսկաստան 2 հատ, միևնոյն ժամանակ յայտնելով, որ Կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ կարող են ներկայ լինել կամ գրաւոր իրենց ձայնը տալ միայն այն վիճակի ներկայացուցիչները, ուր ուղարկուած են ծանուցողական հրովարտականեր: Այսպիսով ուրեմն Սինօզին եթէ վարտանք: Այսպիսով ուրեմն Սինօզին եթէ վարտանք: Այսպիսով ուրեմն Սինօզին եթէ վարտանք:

Յիշեալ պաշտօնական կտրական կարգադրութիւններն ի նկատի առնելով՝ Սինօզը Խրիմեանի մահից յետոյ որոշեց ուղարկել արտասահմանի Հայոց Թեմերն 49 ծանուց. հրովարտակ, որից 47 ծածկաստան, իսկ 2-ն Պարսկաստան, որովհետեւ Գէորգ և Մակար Կաթողիկոսների մահից յետոյ Սինօզը չնայած որ ճանաչել է արտասահմանի 66 Թեմերն և ուղարկել ծանուց. հրովարտակ, բայց երկու անգամ էլ կառավարութիւնը ճանաչել է միայն 49 Թեմ ընտրութեան իրաւունք ունեցող և նրանց է ուղարկել ծանուց. հրովարտակաները՝ պահելով մնացեալ 17-ը:

Բացի վերև յիշատակուած Ռուսաստանի և արտասահմանի Հայոց Թեմերից հանդուցեալ երջանկայիշատակ Մկրտիչ Կաթողիկոս Խրիմեանի օրօք աւերացան նաև Եւրոպայի և Ամերիկայի Հայոց երկու Առաջնորդութիւնները, որոնց ևս կուղարկուի ծանուցողական հրովար-

1004
81661

Կրիմեանի

տակներ ըստ նախօրօք թոյլտուութեան Ռուսաց
նախարարութեան: Որովհետեւ մինչեւ այժմ
այդ երկու թեմերը Ռուսաց կառավարութեան
կողմից դեռ չեն ճանաչուած՝ կաթող. ընտրու-
թեան ծանուց. հրովարտականքն ուղարկելու նը-
կատմամբ, ուստի 1907 թ. Դեկտ. 7 զբոլթեամբ
Սինօդը Կովկասի Փոխարքայի միջոցով դիմեց
Կառավարութեան պատշաճ թոյլտուութիւնը
ստանալու՝ որ այդ երկու թեմերն ևս իրաւունք
ունենան մասնակցելու կաթողիկոսական առա-
ջիկայ ընտրութեան:

Այսպիսով ուրեմն առաջիկայ կաթողի-
կոսական ընտրութեան պէտք է մասնակցեն ար-
տասահմանի 49 և Ռուսաստանի 6 թեմերը,
ընդամենայն 55 թեմ: Դիտենք որ իւրաքանչիւր
թեմ պէտք է տայ մի հոգեւորական և մի աշ-
խարհական պատգամաւոր կամ 2 ձայն, ուրեմն
55 թեմը 110 ձայն, աւելացնելով Սինօդի ներ-
կայ անդամների 5 ձայնը ու միաբանութեան
աւագագոյն (ըստ ձեռնադրութեան) անդամների
7 ձայնը՝ պէտք է լինի ընտրութեան իրաւունք
ունեցող ձայն 122: Իսկ եթէ թոյլատրուի Եւ-
րոպայի և Ամերիկայի երկու թեմերի մասնակ-
ցութիւնը՝ կը լինի 126 ձայն: Սոյն 126 ձայնից
24-ը Ռուսաստանի հայերի ձայնն է, որից 18-ը
հոգեւորականի, իսկ 6-ը աշխարհականի. իսկ մնա-
ցեալ 102 ձայնն է արտասահմանի հայերի, որից
կէսը հոգեւորականի և կէսն աշխարհականի:

ՅՈՒՑԱԿ

Ռուսաստանի եւ արտասահմանի Հայոց թեմերի.

1. Նոր-Նախիջևան և Բեսարաբիա
2. Աստրախան
3. Տփլիս
4. Ղարաբաղ
5. Շամախի
6. Երևան

Պատրիարքութիւն Կ. Պօլսոյ *)

1. Կ. Պօլիս
2. Թէքիրդաղ. Ռոդոսթոյ
3. Ադրիանուպօլիս
4. Վառնայ
5. Մօլդովալաքիա
6. Տրապիզօն
7. Ճանիկ
8. Շապլըն-Ղարահիսար (Նիկօպօլ)
9. Թամզարա և Ածալտեր
10. Ամասիա և Մարզուան
11. Եւդոկիա (Թօլսատ)
12. Սերաստիա—Սվազ
13. Կարին (Արզրում)
14. Վան
15. Լիմ և Կտուց անապատք

*) Տաճկաստանի թեմերի անունների ուղղագրու-
թիւնը համեմատ է 1866 թ. Պօլսոյ պատր. ուղարկած
ցուցակի:

16. Բասէն (Հասան Ղալայ)
17. Պայազիտ
18. Մուշ
19. Քշի (Առինջ)
20. Բաղէշ (Բիթլիս)
21. Դերճան
22. Բաբերդ (Բայբուրթ)
23. Երզնկայ
24. Շնկուշ
25. Բալու
26. Չարսանճաք
27. Խարբերդ
28. Խուլէ վանք և Չմշկածագ
29. Արապկեր
30. Ակըն (Էկիմ)
31. Քէմախ
32. Արզնի
33. Կեսարիա
34. Տիգրանակերտ (Դիարբեքիր)
35. Քրդաստան
36. Եդեսիա (Ուրֆայ)
37. Պաղդատ
38. Գալաթիա (Էնզիւրիա)
39. Զմիւռնիա (Իզմիր)
40. Եգիպտոս և Կրետէ
41. Պանտրմա
42. Կուտինայ
43. Պրուսայ
44. Նիկոմիդիա (Իզմիր)

Պատրիարքոսի և Երուսաղէմի.

45. Երուսաղէմ
46. Յօսպէ (Եաֆա)
47. Դամասկոս
48. Պէրութ
49. Կիպրոս (Կղզի)

Կաթուղ. Կիլիկիոյ

50. Յիւ
51. Ադանա
52. Բերիա (Հալէպ)
53. Այնթափ
54. Հաճըն
55. Մարաշ
56. Զէյթուն
57. Անտիոք և Պէլէն
58. Եօզղաթ
59. Կիւրին
60. Տիւրիկ (Տաւրիկ)
61. Մալաթիա և Պէհլէսնի
62. Տարէնտէ

Կաթուղ. Ադրամարի

63. Աղթամար
64. Կարկար

Պարսկաստան

65. Պարսկա-Հնդկաստան
66. Ատրպատական

Սսի Մկրտիչ կաթուղիկոսի հրաժարուիլը ամենայն Հայոց քնդհանրական Կաթուղիկոսի ընտրութեան մասնակցելուց.

Վերև յիշատակուած Կովկասի նախկին Կառավարչապետի Դիւանի Հոկտ. 25 1891 թ. № 9879 և Կառավարչապետի 23 Մարտի 1884 թ. № 2913 գրութիւններէց ի միջի այլոց երևում է, որ Սսի Մկրտիչ կաթուղիկոսը չէ կամեցել Էջմիածնի ամենայն Հայոց Մակար կաթուղիկոսի մահից յետոյ էլ մասնակցել ընդհանուր կաթուղիկոսի ընտրութեան, ինչպէս և հրաժարուել է Դէորդ Դ-ի մահից յետոյ նշանակուած կաթուղիկոսական ընտրութեան մասնակցելուց, երբ Կ. Պօլսի Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանը 1884 թ. Յունվարի 1-ին թ. 190 գրութեամբ Տաճկաստանի Հայոց վիճակաւորների հետ հրաւիրում է Սսի Մկրտիչ կաթուղիկոսին և նրա վիճակաւորներին էլ մասնակցելու Ս. Էջմիածնի ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրութեանը:

Սսի Մկրտիչ կաթուղիկոսի մահով (14 Նոյեմբ. 1894) վերջացան երկու կաթուղիկոսներէ մէջ ծագած անախորժ վնասակար խնդիրները*): Այժմ Սսի կաթուղիկոսական դահլի վրայ նըս-

*) Սսի Մկրտիչ կաթ. մասին տես Յուսիկ արքեպիսկ. «Հայրապետական Աթոռի մասին» զրբոյկը, Վաղարշապատ, 1891:

տած է Տ. Սահակ կաթուղիկոս խապայեան, որ հէնց իւր օժման օրը ս. պատարագին յիշատակել է Ս. Էջմիածնի ամենայն Հայոց Մկրտիչ կաթուղիկոս Խրիմեանին և իւր խոհեմութեամբ ճանաչել Նորան իբրև ընդհանուր Հայոց եկեղեցու Պետ: Ուրեմն առաջիկայ կաթուղիկոսական ընտրութեան ժամանակ Սսի կաթուղիկոսն էլ կը մասնակցի:

Բայց ինչպէս կարգում ենք Նոր-Նախիջևանում հրատարակուող «Մեր ձայնը» թերթի առաջին համարում, նորից Սսի կաթուղիկոսը յարուցանում է այնպիսի խնդիրներ, որոնք միայն վնասակար կարող են լինել Հայոց եկեղեցու շահերի նկատմամբ: Հայրապետական Դիղեցու շահերի նկատմամբ: Հայրապետական Դիւանը կնքուած լինելով կաթուղիկոսի մահուան պատճառով՝ անկարող եղանք Դիւանում ստացուած պաշտօնական գրութիւններից ստուգել յիշեալ թերթի մէջ բերուած խնդիրները՝ որ և բերում ենք նոյնութեամբ:

«Խապայեան Տ. Սահակ եպիսկոպոսը Սսի կաթուղիկոս ընտրուելով Ս. Էջմիածնի և Կիլիկիայի (Սսի) կաթուղիկոսների յարաբերութեան խնդիրը բաւարար կերպով հարթուած էր համարում: Ներկայումս այդ խնդիրը նորից է յարուցուել՝ Կիլիկիայի Տ. Սահակ կաթուղիկոսը ղեմել է Կ. Պօլսի Հայոց Պատրիարքին և առաջարկութիւններ է արել—ա) որ իր ձեռնադրած եպիսկոպոսները ճանաչուին Ս. Էջմիածնի կողմից և նրա իրաւասութեան տակ

զտնուած թեմերում իրաւունք ունենան պաշ-
տօն վարելու. բ) ս. միւռոնի օրհնութիւն կա-
տարելու համար ոչ մի հրահանգի սպասելու
կարիք չունի. գ) երբ որ իր թեմերում յիշա-
տակում է Էջմիածնի կաթողիկոսի անունը,
Էջմիածնի թեմերումն էլ պէտք է յիշատակել
(պատարագի ժամանակ) Կիլիկիայի կաթողի-
կոսի անունը՝ Էջմիածնի կաթողիկոսի անունից
յետոյ. դ) իրեն «Ամենապատիւ» տիտղոսով չը-
պէտք է դիմէ Կ. Պօլսի Պատրիարքը կամ ազգ.
Կեդրոնական ժողովը. այդ տիտղոսը պէտք է վե-
րապահել միմիայն Կ. Պօլսի և Երուսաղէմի պատ-
րիարքների համար. իրեն պէտք է տրուի կա-
թողիկոսական տիտղոս. ե) իրեն իրաւունք է
համարում թեմերի գործերի վերաբերմամբ ան-
միջական յարաբերութիւն սկսել կառավարու-
թեան հետ»:

ՊԱՏՃԷՆ ԾԱՆՈՒՅՈՂԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻ

ԽՆԴԱԼ Ի ՏԷՐ

Արքանագոյն Հայրապետն մեր և Կաթո-
ղիկոսն ամենայն Հայոց Տ. Տ. ՄԿՐՏԻՉ Ա. յետ
հնգետասանամեայ Հայրապետութեան անքննելի
կամօքն Աստուծոյ փոխեցաւ յաստեացս ի 29
Հոկտեմբեր ամսոյ այսր 1907 ամի՝ Թողլով Թա-
փուր զԱթոռ Կաթողիկոսութեան ազգիս և զՄիա-
բանական Ուխտ Սրբոյ Աթոռոյս ի վիշտ տրու-
մութեան:

Ծանուցեալ զայս գոյժ սգաւիթ Ձերումդ
..... և Ձեօք համօրէն հողե-
ւորական դասու և բարեպաշտօն հայազգեաց
Տիրախնամ քաղաքաց և զիւզօրելից վիճակիդ՝
Սինօդս Սրբոյ Էջմիածնի հրաւիրէ զՁերդ
..... և զՄիաբանական Ուխտ Սրբոյ
Եկեղեցւոյ Ձերոյ՝ ուղղել զՋերմաղին մաղթանս
առ Քահանայապետն յաւիտենից Քրիստոս
հանգուցանել ի լոյս երեսաց իւրոց զհօգի բարե-
յիշատակ Հայրապետին մերոյ և զմեզ—զորբացեալ
զաւակունս Մօրն լուսոյ Սրբոյ Կաթողիկէ
Էջմիածնի՝ մխիթարեալ պահպանել օժանդակու-
թեամբ և շնորհօք Ամենազօր Սուրբ Հոգւոյն:

Հնազանդեալ կամաց Ամենախնամ Արարչին՝
յետ ամիոփելոյ Միաբանութեան Աթոռոյս

ի հող տապանի զնշխարս հողելոյս Հայրապետին՝
և զկնի հողալոյ զարժանն զեղանակէ անսայ-
թաք առաջընթացութեան ներքին և արտաքին
մասանց կառավարութեան Սրբոյ Վանիցս՝ և
առաջի ունելով աչաց, զի ընտրութիւն նորոյ
Պատրիարք Կաթողիկոսի ըստ զօրութեան ԲԱՐՁ-
ՐԱԳՈՅՆ հաստատեալ կանոնադրութեան պարտի
լինել ի լրանալ միոյ ամի յօրէ մահուան Հայ-
րապետին, Սինօդս Սրբոյ Էջմիածնի տնօրինեաց
հասուցանել ի զիտութիւն Ձերդ

..... և Քրիստոսասէր ժողովրդոց յան-
ձըն եղելոց Ձերում հովուական խնամատարու-
թեան, և յանձն առնել Ձեզ ի ձեռն քաղաքա-
կան իշխանութեան տեղւոյդ հրաւիրել զհայազգի
ժողովրդականս ըստ սահմանեալ կանոնաց՝ առան-
ձին իմն ազգասիրական եռանդեամբ, հոգւով
մխիթարութեան, բարեպաշտութեան և սիրոյ՝
ընտրել ի միջոյ իւրեանց զպատգամաւոր մի
իրբև ներկայացուցիչ իւրեանց, և զկնի ընտրու-
թեանն հրաւիրել զնա՝ զընտրեալ պատգամաւորն
զալ այսր ի Սուրբ Էջմիածին ընդ Ձերումդ

..... որ էք ներկայացուցիչ համայն
հոգևորական դասու վիճակիդ, և ներկայ գտա-
նել աստ ի Մայր Աթոռս յ30-րդ օր Հոկտեմբեր
ամսոյ առաջիկայ 1908 ամի՝ առ ի ընտրել ի հա-
մայն հոգևորականաց Ազգիս ճիշդ պահպանու-
թեամբ ծիսից և սովորութեանց սահմանելոց առ
այս ըստ օրինի՝ զարժանաւոր յաջորդ Սրբոյ
Հօրն մերոյ Կրիզոստի Լուսաւորչի, ի կառավարել

զեկեղեցին Քրիստոսի և զՀայրապետական Թա-
փուր մնացեալ Աթոռ Կաթողիկոսութեանն ամե-
նայն Հայոց, որպէս զի ընտրեալ զլուին Սրբոյ
Եկեղեցւոյ մերոյ վարեսցէ զՀայրապետական իշ-
խանութիւնն յամենայնի ըստ անստերիւր Աւե-
տարանական վարդապետութեան և կանոնաց
Սրբոց Հարց ի պարծանս լրութեան Ազգիս և ի
պայծառութիւն Եկեղեցւոյ մերոյ Սրբոյ։ Եւ
եթէ հանդիպիցիք արգելանաց անձամբ ներկայ
գտանել ի Սուրբ Էջմիածին ի ժամադրեալն ա-
ւուր, յայնժամ բարեհաճեսցիք առաքել ի ժա-
մանակին զներկայացուցիչ Ձեր զընտրեալն ի Ձէնջ։
Իսկ եթէ ըստ անակնունելի իմիք հանգամա-
նաց և դիպուածոց ոչ յաջողեսցի ոչ հոգևոր
ներկայացուցիչ..... Ձերոյ և ոչ
աշխարհական պատգամաւորին ընտրելոյ ի բարե-
պաշտ հայազգեաց վիճակիդ անձամբ գտանել
աստ ի Սուրբ Էջմիածին ի ժամ ընտրութեան
ի նշանակեալն աւուր, յայնժամ ունիք Դուք և
աշխարհական պատգամաւորն իրաւունս յայտ-
նելոյ զկարծիս Ձեր և զորոշումն առ այն՝ եթէ զո՞
րք յեկեղեցականաց գտանէք արժանաւոր այնմիկ
վեհաստիճան Հայրապետական իշխանութեան,
առաջարկել կանխաւ Սինօդիս զրաւոր, զի մի՞
արդելցի ընտրութիւնն ի նշանակեալն աւուր։

Ի վերջ բանիցս Սինօդս Սրբոյ Էջմիածնի
հանդերձ Ուխտիւ Միաբանութեան Սրբոյ Աթո-
ռոյս՝ միջնորդութեամբ ամենայն Սրբութեանց
հանգուցելոց ի տաճարիս, ամենաջերմեանդն

աղօթիւք առ Աստուած հայցէ վասն համայն
սգաղգեաց հոգեորականաց և բարեպաշտօն ժո-
ղովրդականաց հայազնէից մեծաց և փոքունց
բնակելոց ի վիճակիդ զերկար կեանս, զյաջողու-
թիւն ամենայն բարենպատակ զործոյ և զբար-
գաւածութիւն ամենայն առաքինական ձեռնար-
կութեանց, պահպանելով զամենեւեան զնոսա
բնդ հովանեաւ ամենազօր Աջոյն իւրոյ անվնաս
յամենայն երեւի և աներևոյթ թշնամեաց բստ
հոգւոյ և բստ մարմնոյ. Ամէն:

Տեղակալ Ասեմապետի Սիմօղի Գեորգ արհեստիսկոպոս

Անգլամբ Սիմօղի

Արիստակէս արքեպիսկոպոս
Յովհաննէս արքեպիսկոպոս
Յուսիկ վարդապետ
Բարգէն վարդապետ

Կովկասի նախկին Փոխարքայի հրահանգու-
թիւնը.

Նորին Կ. Բարձրութիւն Կովկասի Փոխար-
քայի կարգադրութիւնը Էջմիածնի Ծայրագոյն
Պատրիարքի ընտրութեան մասնակցող աշխար-
հական պատգամաւորների մասին՝ 1865 թ. Գեկ-
տեմբերի 29, համար 81: Շշարեբեական Անդր-
կովկասի նահանգապետներին և Հայոց Թեմա-
կան Առաջնորդներին::

Հայ-Լուսաւորչական դաւանութեան հոգե-
ւոր զործերի կառավարութեան համար սահ-
մանուած կարգադրութեամբ (ԺԱ. հատ. մաս
մանուած կարգադրութեամբ (ԺԱ. հատ. մաս
Ս. Գլուխ 2. յօդ. 1120 և 1122) որոշուած է,
որ ամենայն Հայոց Պատրիարք Կաթողիկոսի
ընտրութեան մասնակցեն Հայոց Լուսաւորչա-
կան Սինօղի բոլոր անդամները և նոյն ժամա-
նակ Էջմիածնում զտնուող եօթն աւագագոյն
եպիսկոպոս (եպիսկոպոսների քիչութեան դէպ-
քում, այդ թիւը լրանում է այնտեղի աւագա-
գոյն վարդապետներէից), Թեմակալ առաջնորդ-
ները, կամ նրանք, որոնց սրանք այս բանի հա-
մար հոգեւորականներէից կը նշանակեն, և բացի
զրանից աշխարհական պատգամաւորներ, որոնք
ընտրուում են ամեն մի թեմից մի մի հոգի:

Աշխարհական պատգամաւորներին ընտրու-
թեան վերաբերմամբ նոյն Պօլսթենիայում (յօդ.

1120) որոշուած է, որ նրանք ընտրուած են բոլոր մեղիքներից, իւզբաշիներից և Հայոց եկեղեցու մնացած պատուաւոր աշխարհական անդամներից, որոնք Հայոց եկեղեցու նախնական սովորութեան համաձայն այդ իրաւունքը վայելում են: Ի նկատի առնելով Էջմիածնի Ծայրագոյն Պատրիարքի առաջիկայ ընտրութիւնը, ցանկանալով Անդրկովկասի հայ հասարակութեան հնարաւորութիւն տալ բոլորովին կանոնաւոր և օրէնքներին համապատասխան ընտրութիւն կատարել աշխարհական պատգամաւորների վերաբերմամբ, որոնք իրաւունք ունին մասնակցելու այսպիսի կարեւոր գործում և կամենալով նախազգուշացնել այն անկանոն շեղումներից, որոնք տեղի են ունեցել նախորդ ընտրութիւնների ժամանակ, ես հարկաւոր եմ համարում որոշել հետեւեալ կանոնները ի հրահանգութիւն:

1. Անդրկովկասի Հայոց Թեմի ամեն մի առաջնորդ, երբ ստանում է Էջմիածնի Սինոդի ծանուցողական հրովարտակն ամենայն Հայոց Պատրիարքի ընտրութեան համար, յայտնում է այդ մասին իւր Թեմի նահանգապետին մէկ աշխարհական պատգամաւոր ընտրելու նկատմամբ անելիք կարգադրութիւնների համար, որը (պատգամաւորը) պիտի մասնակցի ամենայն Հայոց Պատրիարքի ընտրութեանը:

2. Թեմակալ առաջնորդներն իրանց սահմաններում հիմնուելով Թեմերի բաժանման

վրայ, որը սահմանուած է Հայ-լուսաւորչական
եկեղեցու կառավարութեան համար նշանակուած
Պօլօթէնիայում (ԺԱ. հ. ա. Վ. Դ. Եօդ.
1162—1168) ցոյց է տալիս այն գաւառները և
գաւառակները, որոնց մէջ հաստատուած են հոգե-
ւոր կառավարութիւններ և գործակալութիւններ
և որոնց մէջ Հայոց եկեղեցու անդամները՝ այս
եկեղեցու նախնական սովորութեան համաձայն
իրաւունք ունին մասնակցիլ աշխարհական պատ-
գամաւորի ընտրութեան, պարտաւոր են ընտրել
իրանց միջից ներկայացուցիչներ:

3. Թեմակալ առաջնորդից այդպիսի ծանուցում ստանալուց յետոյ, Նահանգապետն անում է պատշաճաւոր կարգադրութիւն յայտարարելու գաւառապետների միջոցով Հայոց եկեղեցու այն տեղերի անդամներին, որոնք ստորադրուած են Հոգեւոր կառավարութեան կամ անմիջապէս Կոնսիստորիայից կախուած դորձակալութիւններին, որպէս զի նրանք որոշ ժամանակին ընտրեն երկու ներկայացուցիչ, որոնք նշանակեալ ժամանակին պարտաւոր են գալ Թեմի այն քաղաքը, որին պատկանում են նրանք և այն քաղաքի ներկայացուցիչներին հետ ընտրեն այն Թեմի համար մի պատգամաւոր:

Թեմի համար մի պատգամաւոր
Ժամնօթ- Թէկ Բութայիսի գործակալու-
թիւնը չի ստորագրուում անմիջապէս Թեմ: Իշ-
խանութեան, բայց որովհետեւ Հայոց եկեղեցի-
նները՝ որոնք գտնւում են Իմերէթիայում և
Գուրիայում Վրաստանի Թեմի մի մասն են կազ-

մում: ուստի և Քութայիսի գործակալութիւնը ընտրում է երկու ներկայացուցիչ:

4. Ներկայացուցիչ կարող են ընտրուել թէ տեղական ընտրողներից, թէ թեմական քաղաքի բնակիչներից, որոնք իրաւունք ունին մասնակցել ընտրութիւններին: Տեղական բնակիչներից ընտրուած ներկայացուցիչները կարող են թեմական քաղաք գնալու անհնարաւորութեան դէպքում իրանց ձայնը ուրիշին տալ հաւատարմութիւնով:

5. Որ և է թեմի զլխաւոր քաղաքի ներկայացուցիչներ ընտրելու համար, իւրաքանչիւր թեմական առաջնորդ, նահանգապետների հետ համաձայնութիւն կայացնելուց յետոյ, հրամանագրում է իւր քաղաքի բոլոր եկեղեցիների աւագ քահանաներին, որ նրանք առաջիկայ կիւրակէ օրն եկեղեցիներում ծանուցմամբ հրաւիրեն այն անձանց, որոնք Հայոց եկեղեցու վաղեմի սովորութեան համաձայն իրաւունք ունին մասնակցելու աշխարհական պատգամաւորի ընտրութեանը, իրանց մէջից ընտրել ներկայացուցիչներ պատգամաւոր ընտրելու համար, որը պարտաւոր է մասնակցել ամենայն Հայոց Պատրիարքի ընտրութեանը: Այդ ներկայացուցիչների ընտրութիւնը լինում է հետեւեալ կերպով.

ա) Ամեն մի եկեղեցում այն անձինք, որոնք Հայոց եկեղեցու վաղեմի կանոններով իրաւունք ունին մասնակցելու պատգամաւորի ընտրու-

թեան, ընտրում են իրանց միջից երեք երեք պատգամաւոր:

բ) Ներկայացուցիչների ընտրութիւնը պիտի կատարուի կամ եկեղեցում ժամերգութիւն չեղած ժամանակ, կամ նրա բակում: Ընտրութիւնը պիտի վերջանայ ութերորդ օրը, ծանուցման օրից հաշուելով:

գ) Ներկայացուցիչներ ընտրելուց յետոյ կազմում է ընտրողական թերթ, որի մէջ նշանակուած են լինում ընտրուած ներկայացուցիչների անունները և ընտրողների ստորագրութիւնը:

դ) Ներկայացուցիչների ընտրութիւնը վերջանալուց յետոյ, աւագ քահանաները ներկայացնում են ընտրողական թերթերը իրանց թեմակալ առաջնորդներին, որոնք ըստ կարգի յանձնում են նահանգապետներին, իսկ սրանց չեղած տեղում գաւառապետներին:

6. Նահանգապետի կամ գաւառապետի համաձայնութիւնը առնելուց յետոյ, նշանակւում է ներկայացուցիչների ժողովի տեղն ու ժամանակը թեմի զլխաւոր քաղաքում:

7. Նշանակեալ ժամանակին բոլոր ընտրուած ներկայացուցիչները ժողովում են նշանակուած տեղը թեմի պատգամաւոր ընտրելու համար: Ժողովը համարւում է օրինական, եթէ ներկայացուցիչների ²/₃ մասը ներկայ կը լինի, հաշուելով և այն անձանց, որոնք հաւատարմութիւնով են ներկայանում:

8. Ներկայացուցիչները պատգամաւորի համար թեկնածուներ են առաջարկում քուէարկութեան միջոցով, միմիայն քուէարկուողների համաձայնութիւնը ստանալուց յետոյ:

9. Քուէարկութիւնը վերջանալուց յետոյ ձայների ամենամեծ թիւը ստացողը նշանակուում է այն թեմի պատգամաւոր, որի մէջ ընտրութիւնը կայացել է, նրանից յետոյ շատ ձայն ստացողը նշանակուում է անձնափոխանորդ, որը պատգամաւորի տեղը բռնում է նրա մահուան կամ հիւանդութեան դէպքում:

10. Ներկայացուցիչների ժողովում ընտրութեան ժամանակ ներկայ է լինում կարգապահութեան համար կառավարութիւնից նշանակուած աստիճանաւոր:

11. Բոլոր թեմերի ընտրուած պատգամաւորները պէտք է նշանակուած ժամանակին զրնան էջմիածին մասնակցելու ամենայն Հայոց Պատրիարք Կաթողիկոսի ընտրութեան:

12. Այդ պատգամաւորները Պատրիարքի ընտրութեան նշանակուած ժամին էջմիածին գնալու անհնարաւորութեան դէպքում, իրաւունք ունին օրէնքով իրենց զրաւոր կարծիքն ուղարկելու էջմիածին: Ստորագրեց Կովկասի Փոխարքայ, Գեներալ Ֆելցէյլմէյստէր ՄԻՍՍԵՂ *):

*) Սոյն կանոնների բնագիրը ձեռքի տակ չունէինք՝ արտատպուում է Մ. Թանգեանի «Հայոց եկեղ. իրաւունքը» գրքից:

ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հրահանգուելու համար ամենայն Հայոց Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան մասնակցող անձանց մասին.

Յօդ. 1.

Ռուսաստանում Հայաստանեայց եկեղեցու կառավարութեան գործերի համար 1836 թուի Մարտի 11-ին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատուած օրէնսդրութեան 13-րդ յօդուածի համեմատ Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութիւնը կատարուում է իւրաքանչիւր վիճակից ուղարկուած երկու—հոգեւորական և աշխարհական, պատգամաւորների ձեռքով: Հոգեւորական պատգամաւորն պէտք է լինի կամ ինքը թեմակալ առաջնորդը, կամ այն անձը, որին նա նշանակում է հոգեւորականներից, իսկ աշխարհական պատգամաւորն ընտրուում է Հայոց բոլոր պատուաւորներից, մեկիքներից, հաթիւրապետներից և Հայաստանեայց եկեղեցու այլ

յարգելի աշխարհական անդամներից, որոնք ընտրելու իրաւունք ունին այդ եկեղեցու վա-
ղեմի սովորութեան համաձայն:

Յօդ. 2.

Այս ընտրուած պատգամաւորներն, եթէ Պատրիարքի ընտրութեան նախօրօք որոշուած ժամանակին չկարողանան անձամբ դալ Էջմիա-
ծին՝ իրաւունք ունին իրենց կարծիքը դրաւոր
յայտնելու՝ հասուցանելով այն Էջմիածնի
Սինօդին:

Յօդ. 3.

Բացի պատգամաւորներից Պատրիարքի ընտ-
րութեան մասնակցում են Լուսաւորչական Հա-
յոց Սինօդի բոլոր անդամները և այդ ժամա-
նակ Էջմիածնում գտնուած աւագագոյն եպիս-
կոպոսներից եօթն հոգի, իսկ եպիսկոպոսների
պակասութեան դէպքում թիւը լրանում է այն-
տեղի աւագագոյն վարդապետներով:

Յօդ. 4.

Էջմիածնի Սինօդի պրօկուրօրն պարտաւոր
է ներկայ լինել Էջմիածնի Ծայրագոյն Պատ-
րիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ
կարգ ու կանոնի հսկողութեան համար և բա-
ցատրելու ընտրութեան կանոնները՝ այս խնդրի
վերաբերեալ որ և է թիւրիմացութիւն ծագե-

լու դէպքում: (Օրէնսդրութիւն Հայաստանեայց
եկեղեցու կառավարութեան համար յօդ. 46):
Ծանօթութիւն: Այն դէպքում, երբ թիւրի-
մացութիւնները ստանան այնպիսի կերպարանք,
որոնք հակառակ են ընտրութեանց ժամանակ
ընդունուած կարգ ու կանոնի և բարեկարգու-
թեան, այն ժամանակ իրաւունք է տրւում ա-
ւագագոյն Անդամին (Կաթողիկոսական Տեղա-
պահին) յետաձգել ժողովը միւս օրուան,
միջոցներ ձեռք առնելով համաձայնութեան բե-
րելու ծագած թիւրիմացութիւնները:

Յօդ. 5.

Ընտրութիւնը կատարւում է Էջմիածնի
Մայր Տաճարում՝ ամենախիստ կերպով պահ-
պանելով Հայաստանեայց եկեղեցու սահմանեալ
կարգերը, որոնք են հետևեալը.

Գլ.ՈՒԽ Բ.

Նախապատշաճական կոնոնների մասին, որ
պէտք է կատարել նախ քան ընտրութիւնը.

Յօդ. 6.

Իւրաքանչիւր Թեմակալ Առաջնորդի գա-
լուն պէս Լուսաւորչական Հայոց Սինօդի Ատե-
նապետի Տեղակալն—Էջմիածնի Տաճարի աւա-
գագոյն եպիսկոպոսը նորան զիմաւորելու համար

աւարկում է մի եպիսկոպոս և երկու վարդապետ, որոնք պատշաճ ողջունից յետոյ առաջնորդում են նրան նախօրօք որոշուած բնակարանը: Իսկ աշխարհական պատգամաւորներին դիմաւորելու է դուրս գալիս Ղազարապատից *) կարգուած հիւրընկալ հոգեւորականը, որն և տեղաւորցնում է նրանց Ղազարապատի սենեակներում: Հիւրընկալը արձանագրում է առանձին յատուկ պատրաստած մատենում բոլոր եկած պատգամաւորների անունները, նշանակելով նրանց իւրաքանչիւրի ժամանելու օրը:

Յօդ. 7.

Հոգեւորական և աշխարհական բոլոր պատգամաւորներին ժամանելուց, Սինօդ ուղարկուած գրաւոր կարծիքներն սաանալուց և Կովկասի քաղաքական մասի Տ. Կառավարչապետի ժողովի բացման համար տրուած առաջադրութիւնից յետոյ՝ նոյն հիւրընկալ հոգեւորականը ներկայացնում է եկած պատգամաւորների ցուցակը Սինօդին, որն և միեւնոյն ժամանակ որոշում է Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան օրն և այդ առթիւ կազմելով օրագիր, մատուցանում է նրա քաղուածն Սինօդի Ատենապետի Տեղակալին նրանից կախուած կարգադրութեանց համար՝ սրբազան պաշտամունքի կատարելունկատմամբ համաձայն ստորև նշանակեալ ձևի:

Այժմ Հայրիկապատ, որ վանքի հիւրանոցն է:

Յօդ. 8.

Ժողովի զրադրութեանց համար էջմիածնի Լուսաւորչական Սինօդն կարգում է իւր Ատենադպրին և նրա երկու օգնականներին:

Գլ. 10. Գ.

Ձորս աւագագոյնի քեկնածուների ընտրութեան մանրամասնութեան և նրանցից երկուսի քեկնածուքինը Ծայրագոյն Պատրիարքի ասիկանի համար փութարկելու մասին.

Յօդ. 9.

Նախ քան աւագագոյն թեկնածուների ընտրութիւնը էջմիածնի Տաճարում՝ Միածին Որդու Իջման Սեղանի առաջ դնում են կարմիր մահուդով ծածկած սեղան ներկայ եղող և էջմիածնի վանքի միաբանութեան միջից որոշ թուով նշանակուած պատգամաւորների համար, և առանձին սեղան էջմիածնի Սինօդի պրօկուրօրի համար:

Յօդ. 10.

Յիշեալ սեղանի վրայ դնում են խաչ և Աւետարան, և երկու կողմից երկու արծաթէ աշտանակներ՝ վառուած մոմերով: Բացի զրանից. 1, Տպած օրէնսդրութիւն Ռուսաստանում

Հայոց եկեղեցու կառավարութեան գործերի մասին, և Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան համար կանոններ. 2, Հինգ ընտրողական թերթեր, չորսը համաձայն ձևի № 1, և մինը համաձայն ձևի № 2, որ կցւում է սրբան: 3, Բոլոր աշխարհական պատգամաւորների անուանական ցուցակը, որոնք իրաւունք ունին ընտրելու Ծայրագոյն Պատրիարք — Կաթողիկոսին Հայաստանեայց եկեղեցու վաղեմի սովորութեան համաձայն (յօդ. 37): 4, Անուանական ցուցակ թէ Էջմիածնի վանքի միաբանութիւնից հոգեւորականութեան սահմանուած թուի և թէ ընտրութեան համար եկած պատգամաւորների. 5, Գրաւոր կարծիքներ պատգամաւորների, որոնք չեն կարող անձամբ ներկայ լինել ընտրութեան ժամանակ. 6, Անուանական ցուցակ այն պատգամաւորների, որոնք թէպէտ և պարտաւոր էին ներկայ լինել ժողովին, բայց ոչ ժամանեցին ժողովի և ոչ էլ ուղարկեցին Սինօդ իրենց կարծիքը. 7, Կովկասի քաղաքական մասի Տ. Կառավարչապետի առաջադրութիւնը ժողովը բանալու մասին:

ԳԼՈՒԽ Դ.

Ժողովի պարապմունքի կարգի մասին.

Յօդ. 11.

Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան նշանակած օրը պատգամաւորներն առաւօտեան 9-րդ ժամին հաւաքւում են Կաթողիկոսական վեհարանը, որտեղ նրանց ընդունում են Էջմիածնի Տաճարի աւագագոյն Սրբազանը և Սինօդի միւս անդամները: Սրանց եկեղեցի ներկայ լինելու Աստուածային պատարագին, գոհացողական մաղթանքին Նորին Կայսերական Մեծութեան և բոլոր Օգոստփառ տան կենաց երկարութեան և առողջութեան համար և երգուեցնելու աշխարհական պատգամաւորներին կարգերի պահպանութեան և դէպի առաջիկայ գործն վերաբերուելու անկողմնապահութեան համար:

Ծանօթութիւն. Հոգեւորականներին չեն երգուեցնում, այն ենթադրութեամբ, որ նրանք պարտաւոր են համաձայն իրենց պարտաւորութեան և սրբազան աստիճանի պահպանել այդ կանոնները:

Յօդ. 12.

Հանդիսաւոր երթն դէպի Տաճար կատարւում է այսպէս. առջևից գնում է Պատրիարք

Կաթուղիկոսի Տեղապահ (Սինոդի աւագա-
գոյն անդամը), յետոյ Երուսաղէմի, Սսի-
Աղթամարի և Կ. Պօլսի պատրիարքների պատ-
գամաւորները, նրանց յետեից կարգով զոյգ զոյգ
աջ կողմից գնում են Էջմիածնի Սինոդի ան-
դամները և տեղւոյն եօթն աւագագոյն եպիս-
կոպոսները, որոնց ուղեկցում է Սինոդի պրօ-
կուրօրը, իսկ ձախ կողմից՝ Թեմակալ եպիսկո-
պոսներն կամ նրանց ներկայացուցիչները կար-
գով նոյնպէս զոյգ զոյգ իրանց ձեռնադրութեան
աստիճանի աւագութեան համեմատ, և ապա
նրանց յետեից գնում են աշխարհական պատ-
գամաւորները նոյն կարգով քաղաքների աւա-
գութեան համեմատ և վերջապէս Էջմիածնի
Սինոդի Ատենադպիրն, որը փակում է շարքը:

Ծանօթութիւն. եթէ անյաջող եղանակ պա-
տահի՝ այս հանդիսաւոր երթը չէ կատարւում,
և համաձայն աւագագոյն եպիսկոպոսի և Էջ-
միածնի Սինոդի պրօկուրօրի հրաւիրանաց՝ պատ-
գամաւորները Կաթուղիկոսի Վեհաբանից գնում
են եկեղեցի առանց պահպանելու վերողբեալ
կարգերը:

Յօդ. 13.

Էջմիածնի տաճարի աւագագոյն եպիսկո-
պոսը հանդիսով մատուցանում է սուրբ պա-
տարազն և զօհացողական մաղթանքը, իսկ սուրբ
պատարազն և նորին Կապսեռական Մեծութեան

և Նորսի համայն Օգոստափառ Տան կեանքի
երկարութեան համար կատարած զօհացողական
մաղթանքն աւարտելուց յետոյ՝ աւագագոյն
եպիսկոպոսն երդուեցնում է բոլոր ներկայ եղող
աշխարհական պատգամաւորներին համեմատ
սահմանուած ձևի (№ ձև 3): Բոլոր երդուեալ-
ները ստորագրում են իրենց անուններն երդ-
ման թղթի վրայ:

Յօդ. 14.

Այս ծիսի կատարման հետեւալ օրը Պատ-
րիարք-Կաթուղիկոսի ընտրութեան բոլոր իրա-
ւունք ունեցողները տեղ են բռնում Միածին
Որդու Իջման Սեղանի առջ զրուած զրասե-
ղանի շուրջը (յօդ. 9), մէջտեղը Պատրիարք
Կաթուղիկոսի պաշտօն կատարողը, աջ կողմից
վերոյիշեալ չորս պատրիարքների պատգամաւոր-
ները և բոլոր հոգեւորականութիւնը, որոնք ու-
նին Պատրիարք-Կաթուղիկոսի ընտրութեան իրա-
ւունք՝ ըստ աւագութեան իրենց ձեռնադրու-
թեան, իսկ ձախ կողմից աշխարհական պատգա-
մաւորները՝ իւրաքանչիւրի կոչման աւագու-
թեան համեմատ:

Ծանօթութիւն. Հոգեւորական անձինք, որոնք
համաձայն կրօնական ծիսի իրաւունք ունին
բազմելու տաճարում, պահպանում են այդ իրա-
ւունքը և ներկայ գէպքում, իսկ մնացածները
ընտրում են յոտնկայս:

Յօդ. 15.

Ամենից առաջ բարձրաստիճան հոգեւորականներից աւագագոյնը երկու աւագ սարկաւագների գործակցութեամբ կարդում է պատշաճաւոր սաղմոս և աղօթք Հայաստանեայց եկեղեցու ծիսի համաձայն, դրանից յետոյ նոյն բարձրաստիճան հոգեւորականը պատշաճ քարոզ է ասում, որի մէջ բացատրում է ժողովին գործի վսեմութիւնը՝ որի պատճառով դումարուած են, այն է եկեղեցու պէտքերը և այն բարօրութիւնը, որ սպասում է եկեղեցին իւր արժանաւորագոյն Գլխի ընտրութիւնից, հրաւիրում է ժողովին, որպէս զի հեռու պահելով բոլոր վնասակար երեսպաշտութիւնը, աշխատեն որ Հայաստանեայց եկեղեցու ընտրուած Գլուխն կարողանայ պահել նորա վեհ աստիճանի հետ կապուած բոլոր արժանաւորութիւնները, այն ճշմարիտ և իրաւացի մտքով, որ ամենայն Հայոց արժանաւորագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութիւնից կախուած է սոյն եկեղեցու և ամենայն Հայոց սուրբ Էջմիածնի Կաթողիկէ Աթոռի բոլոր բարօրութիւնը: Որից յետոյ Էջմիածնի Սինոդի պրօկուրօրը ժողովի բացման մասին կարդում է Կովկասի քաղաքական մասի Տ. Կառավարչապետի առաջադրութիւնը և ժողովն սկսում է աւագագոյն թեկնածուների ընտրութիւնը:

Յօդ. 16.

Ժողովականներից ամեն մէկը տալիս է իւր կարծիքը աւագագոյն թեկնածուների ընտրութեան համար ազատօրէն՝ իւր ուղիղ հասկացողութեան և մաքուր խղճի համաձայն առանց որ և է երկիւղի, ի նկատի չառնելով բնաւին որ և է օտար առաջարկութիւն, կամ մասնաւոր նամակ, թէ և նա լինի Հայոց ազգի պատուաւոր անդամից. իւրաքանչիւրը վարուած է այնպէս, որ ամենի համար կարողանայ Տիրոջ Աստուծոյ առաջ պատասխան տալ: Ուստի և իւրաքանչիւրը հեռացնելով ամենայն յամառութիւն անձնաւորութեան և կարծիքի, աշխատում է տեսնել ընդհանրութեան կարծիքի մէջ ճշմարտութեան հաստատուն հիմքը:

Յօդ. 17.

Ժողովի իւրաքանչիւր անդամ պարտաւոր է արտայայտել իւր կարծիքը համառօտ, պարզ, առհասարակ չհեռանալով իսկական առարկայից, նախ առաջ բերելով իւր կողմից առաջարկուած բարձրաստիճան հոգեւորականի արժանաւորութիւնը, յետոյ ապացուցութիւն և վերջապէս եկեղեցու համար նրանից սպասելիք օգուտն:

Յօդ. 18.

Կարծիք յայտնելու ժամանակ սկսելով
կրտսերագուհից և կարգով հասնելով աւագա-
գոյնը՝ ոչ ոք չպէտք է ուրիշի խօսքն ընդհատի,
կամ խառնուի նրա խօսակցութեան մէջ, մինչև
որ նա կ'աւարտի իւր առաջարկութիւնը: Միև-
նոյն ժամանակ յայտնուած կարծիքները պրօ-
կուրօրը գրում է և կարդում է բարձրաձայն
և վաւերացնում է այն անդամի ստորագրու-
թեամբ, ով որ յայտնել է կարծիք:

Յօդ. 19.

Էջմիածին եկած պատգամաւորը՝ եթէ հի-
ւանդութեան պատճառով կամ այլ անսպասելի
դիպուածով չէ կարող ներկայ լինել ժողովին՝
պարտաւոր է հասցնել ժողովին իւր կարծիքն
առանց հետևեալ օրուան թողնելու: Նոյնը պար-
տաւոր են կատարելու և Էջմիածնի Սինօղի
անդամները, եթէ նրանցից մէկը անսպասելի
հանդամանքի պատճառով չէ կարող ներկայ լի-
նել ժողովին: Ազատ են իրենց գրաւոր կարծիքը
տալու միայն այն պատգամաւորները, որոնք
ծանր հիւանդութեան պատճառով բոլորովին
հնարաւորութիւն չունին յայտնելու որ և է
կարծիք:

Յօդ. 20.

Այս ժողովի բոլոր անդամների ձայները
միմեանց հաւասար են:

Յօդ. 21.

Ամբողջ ժողովի ձայները հաւաքելուց և
երկրորդ յօդուածի հիման վրայ Սինօղ հասած
զրաւոր կարծիքներին հասու լինելուց յետոյ՝
չորս աւագագոյն բարձրաստիճան հոգևորական-
ները՝ նրանց օգտին տուած ձայնից բազմութեան
համեմատ՝ ճանաչում են թեկնածութեան իրա-
ւունք ունեցողներ ընտրուելու համար. ձայների
հաւասարութեան դէպքում վիճակն որոշում է՝
թէ որ մէկը կարող է համարուել աւագ:

Ծանօթութիւն. Բացակայ պատգամաւորների
գրաւոր կարծիքը, որոնց ձայները ներկայ եղող-
ների ձայներին հաւասար են՝ հաշւում է յօ-
գուտ այն անձի, որը յիշատակում է այդ կար-
ծիքի մէջ յականէ անուննէ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Ծայրագոյն Պատրիարք Կաթողիկոսի երկու
քեկնածուների ընտրութեան մասին.

Յօդ. 22.

Երկրորդ կամ երրորդ օրը ժողովում ան-
ձամբ ներկայ եղողներն ընտրում են երկու կան-
դիդատներ Ծայրագոյն Պատրիարքի տատիճանի
համար:

Յօդ. 23.

Ընտրութիւնը կատարուում է ձայնետուութեամբ հետագայ կարգով:

Յօդ. 24.

Պատշաճաւոր աղօթք կարդալուց և համառօտ խօսք արտասանելուց յետոյ, ինչպէս յիշատակուած է 15-րդ յօդուածում, յայտարարուում է չորս աւագագոյն թեկնածուներէից առաջինի անունը:

Յօդ. 25.

Ընտրութեան իրաւունք ունեցող անձամբ ներկայ եղողներէից իւրաքանչիւրը թեկնածուի անունը յայտարարելուց՝ յայտնում է քաց կերպով թէ արդեօք համարում է առաջարկուած անձին արժանի Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի աստիճանին: Այդ արժանի համարելը արտայայտուում է մէկ խօսքով. ընտրեմ կամ ոչ ընտրեմ: Ձայնետուութիւնը սկսուում է աշխարհական պատգամաւորների կրտսերագոյն անդամից և այս եղանակով շարունակուում է դէպի վեր այն կարգի և հիման վրայ, ինչպէս ստուած է վերև 18-րդ յօդուածում:

Ծանօթութիւն. Բացակայ պատգամաւորների կարծիքը չի ընդունուում ի հաշիւ ձայների, որովհետև Ռուսաստանում Հայաստա-

նեայց եկեղեցու կառավարութեան զործերի համար 1836 թուին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ Հաստատուած Օրէնսդրութեան յօդ. 17 զօրութեան համեմատ՝ ընտրութիւնը պէտք է կատարուի միմիայն անձամբ ներկայ եղող պատգամաւորների միջոցով:

Յօդ. 26.

Այն թեկնածուն, որին ընտրում են, ձայն է տալիս:

Յօդ. 27.

Իւրաքանչիւրի ձայնը՝ յայտարարելուց յետոյ՝ արձանագրում է Սինօդի պրօկուրօրն ընտրութեան ցուցակում և վաւերացնում է ընտրողի իսկական ստորագրութեամբ: Երբ ներկայ եղող բոլոր Անդամներն արդէն տալիս են իրենց ձայնը, այն ժամանակ ցուցակն մատուցանում են Ժողովի Նախագահին, որն ընտրողական և ոչ ընտրողական ձայներն առանձին առանձին համարելով՝ նշանակում է նրանց թիւն ընտրողական ցուցակի պատշաճաւոր խորանումն № 2 քուէարկուած թեկնածուի անունն հանդէպ:

Յօդ. 28.

Սրանից յետոյ ընտրող և ոչ ընտրող ձայների թիւը յայտարարուում է ներկայ Ժողովին և ապա սկսուում է միւս հետեւել թեկնածուի

ընտրութիւնը նոյն կարգով և այդպէս էլ մնացած երկու թեկնածուներինը:

Յօդ. 29.

Երբ քուէարկուում է ժողովին նախագահող աւագագոյն Հոգեւորական Անդամը՝ այն ժամանակ ներկայ գտնուող Հոգեւորականութեան յաջորդ աւագագոյնը համարուում է ձայները, գրում է ցուցակում և այլն՝ ինչպէս յիշատակուած է 27-րդ յօդուածում:

Յօդ. 30.

Ընտրութեան ամբողջ արարողութեան աւարտումից յետոյ՝ կարգացուում է բարձրաձայն չորս ընտրուած թեկնածուներին ցուցակը, որոնցից առաւել ձայն ստացող երկուսը՝ համարուում են Ծայրագոյն Պատրիարքի աստիճանի թեկնածու:

Յօդ. 31.

Չորս աւագագոյն թեկնածուներին ընտրողական ցուցակում թեկնածու համարուող երկուսի ղիմաց նշանակուում է, որ համաձայն նրանց տրուած ձայների առաւելութեան արժանացել են Ծայրագոյն Պատրիարքի աստիճանի թեկնածութեան: Այս ընտրողական ցուցակին

ստորագրում են ժողովին մասնակցող բոլոր անդամները, վաւերացնում է պրօկուրօրն և առաջարկում է՝ որին հարկ է:

Յիշեալ ցուցակի պատճէնը՝ ստորագրութեամբ էջմիածնի Սինօդի անդամների և նորա Ատենագարի՝ մնում է Սինօդի գործերի մէջ:

Յօդ. 32.

Բացի ստորագրուած ընտրողական ցուցակից՝ Ծայրագոյն Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան համար պատրաստուում է առանձին օրագիր՝ բաղկացած երկու օրինակից, որ ստորագրում են բոլոր ժողովականները և էջմիածնի Սինօդի Ատենագարին, նրանցից մէկը առաջարկուում է՝ ուր պէտքն է, իսկ միւսը մնում է Սինօդի գործերում:

Յօդ. 33.

Ժողովի զբաղմունքի ամբողջ ընթացքում ատենակալութիւնը լինում է ցերեկով՝ առաւօտեան իններորդ ժամից սկսած մինչև կէսօրից յետոյ երկրորդ ժամը, իսկ երեկոյեան ատենան էլ լինում:

Յօդ. 34.

Ընտրութիւնն աւարտելուց և երկու օրինակ ընտրողական ցուցակն ու ընտրութեան համար կազմած առանձին օրագիրը ստորագրելուց յետոյ՝ Ժողովն ուղարկում է իւր երեք անդամից բաղկացած պատգամաւորութիւնը՝ մի հոգեւորական և երկու աշխարհական, Կովկասի քաղաքական մասի Տ. Կառավարչապետի մօտ իրենից կախուած տնօրէնութիւնն անելու համար համեմատ 22-րդ յօդուածի ԲՍՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատուած 26 Ապրիլի 1883 թ. կարգադրութեան՝ Կովկասի կողմերի կառավարութեան համար:

Կովկասի քաղաքական մասի Կառավարչապետի Դիւանատան Տեսչի փոխարէն

Փոխ-Տեսուչ Բօգրէ

Ի սեղի գործավարի Օսեցկի

ПРАВИЛА

Для руководства при избраніи Верховнаго Патріарха Католикоса Всѣхъ Армянъ.

Глава I.

О лицахъ участвующихъ въ выборѣ Верховнаго Патріарха-Католикоса.

§ 1.

На основаніи § 13-го ВЫСОЧАЙШЕ утверждённаго 11 Марта 1836 года положенія, о управленіи дѣлами Армяно-Григоріанской церкви въ Россіи выборъ Верховнаго Патріарха-Католикоса производится чрезъ посредство депутатовъ: присылаемыхъ отъ каждой Епархіи по два: духовнаго и свѣтскаго. Духовный депутатъ долженъ быть или самъ Епархіальный Начальникъ, или тотъ, коего онъ назначить изъ духовныхъ; свѣтскій же депутатъ избирается всѣми почетными Армянами, Меликами, Юзбашами и другими по-

четными свѣтскими членами Армяно-Григоріанской церкви, пользующимся правомъ избранія по древнему обычаю сей церкви.

§ 2.

Сии избранные депутаты, если немогутъ лично явиться въ Эчміадзинскій монастырь къ предназначенному для выбора Патріарха времени, имѣютъ право письменно объявить свое мнѣніе, доставляя оное въ Эчміадзинскій Синодъ.

§ 3.

Сверхъ депутатовъ участвуютъ въ избраніи Патріарха всѣ члены Эчміадзинскаго Армяно-Григоріанскаго Синода и семь старшихъ изъ находящихся въ это время въ Эчміадзинѣ Епископовъ, въ случаѣ же недостатка Епископовъ, число это пополняется старшими мѣстными архимандритами.

§ 4.

Прокуроръ Эчміадзинскаго Синода долженъ присутствовать при избраніи Верховнаго Эчміадзинскаго Патріарха для соблюденія порядка и объясненія правилъ избранія въ случаѣ какихъ либо возникшихъ недоразумѣній по сему предмету, (положеніе объ управленіи Армяно-Григоріанскою Церковью § 46).

Примѣчаніе. Въ случаѣ бы недоразумѣнія эти приняли оборотъ не совмѣстный съ порядкомъ и благочиніемъ, при выборахъ быть долженствующимъ, то старшему члену (Исправляющему должность Патріарха) представляется отложить собраніе до другого дня, принявъ между тѣмъ мѣры къ соглашенію возникшихъ недоразумѣній.

§ 5.

Избраніе производится въ Эчміадзинскомъ соборѣ Св. Григорія Просвѣтителя съ строгимъ соблюденіемъ обрядовъ, установленныхъ Армяно-Григоріанскою Церковью и заключающихся въ слѣдующемъ.

Глава II.

О предварительныхъ правилахъ, имѣющихъ быть исполняемыми предъ избраніемъ.

§ 6.

По пріѣздѣ каждого Епархіальнаго Начальника, Намѣстникъ Предсѣдателя Эчміадзинскаго Армяно-Григоріанскаго Синода, Старшій Преосвященный Эчміадзинскаго храма посылаетъ на встрѣчу къ нему одного Епископа и двухъ Архимандритовъ, которые, послѣ приличнаго при-

вѣтствія, сопровождаютъ его въ назначенное ему жилище; къ свѣтскимъ же депутатамъ выходитъ на встрѣчу изъ Газарапата духовная особа, назначенная для приѣма гостей и помѣщаетъ ихъ въ отведенныхъ для нихъ покояхъ, въ томъ же Газарапатѣ расположенныхъ. Онъ вноситъ въ заготовленную на сей предметъ книгу имена всѣхъ прибывшихъ депутатовъ, означая день прибытія каждого.

§ 7.

По приѣздѣ всѣхъ духовныхъ и свѣтскихъ депутатовъ, по полученіи письменныхъ отзывовъ, отправленныхъ въ Синодъ, и по предложеніи Г. Главнона начальствующаго гражданскою частію на Кавказѣ объ открытіи собранія, та же духовная особа представляетъ Синоду списокъ прибывшимъ депутатамъ; въ тоже время означаетъ день избранія Патріарха Католикоса и составляетъ по сему предмету журналъ, подаетъ выписку изъ онаго Намѣстнику Предсѣдателя Синода для записанныхъ отъ него распоряженій, касательно совершенія священнодѣйствія, имѣющаго быть описаннымъ ниже образамъ.

§ 8.

Для письменоводства собранія Эчмιάдинскій Синодъ назначаетъ своего Секретаря и двухъ Помощниковъ его.

Глава III.

О подробностяхъ избранія четырехъ Старшихъ Кандидатовъ и о балатированіи изъ нихъ двухъ кандидатовъ на санъ Верховнаго Патріарха.

§ 9.

Предъ избраніемъ Старшихъ кандидатовъ, въ Эчмιάдинскомъ храмѣ предъ престоломъ Сошествія Единороднаго Сына имѣетъ быть поставленъ письменный столъ, покрытый краснымъ сукномъ, для присутствующихъ депутатовъ и назначеннаго числа депутатовъ изъ среды братства Эчмιάдинскаго Монастыря и другой отдѣльный столъ для Прокурора Эчмιάдинскаго Синода.

§ 10.

На означенномъ столѣ полагаются Крестъ и Евангеліе, а по обѣимъ сторонамъ оныхъ два серебряные подсвѣчники съ зажженными свѣчами. Кромѣ того: 1) печатное положеніе объ управленіи Армяно-Григоріанскою Церковью въ Россіи и правила объ избраніи Верховнаго Католикоса. 2) пять избирательныхъ списковъ: четыре по формѣ № 1 и одинъ по формѣ № 2, при семъ прилагаемымъ. 3) поименный списокъ всѣхъ

свѣтскихъ депутатовъ, имѣющихъ право избранія Верховнаго Католикоса по древнему обычаю Армяно-Григоріанской Церкви (§ 37). 4) поименный списокъ опредѣленнаго числа духовенства изъ среди братства Эчміадзинскаго Монастыря и прибывшихъ депутатовъ на избраніе. 5) письменныя мнѣнія депутатовъ, кои не могутъ лично присутствовать при избраніи. 6) поименный списокъ депутатовъ, кои хотя и должны были присутствовать въ собраніи, но не прибыли туда и не прислали въ Синодъ своихъ мнѣній, и наконецъ 7) предложеніе Г. Главноначальствующаго гражданскою частію на Кавказѣ объ открытіи собранія.

Глава IV.

Касательно порядка занятій собранія.

§ 11.

Въ назначенный день избранія Верховнаго Патріарха Католикоса, депутаты собираются въ 9 часовъ утра въ Патріаршій домъ, гдѣ принимаютъ ихъ Старшій Преосвященный Эчміадзинскаго храма и другіе члены Синода. Вслѣдъ за симъ Старшій Преосвященный приглашаетъ ихъ въ Церковь къ слушанію Божественной литургіи и молебствія о здравіи и долгоденствіи *Его Им-*

ператорскаго Величества и всего Августѣйшаго Дома и для приведенія къ присягѣ свѣтскихъ депутатовъ на соблюденіе порядка и безпристрастія въ предстоящемъ дѣлѣ.

Примѣчаніе. Духовные не приводятся къ присягѣ, въ томъ предположеніи, что они должны по долгу своему сохранять правила эти согласно ихъ священному сану.

§ 12.

Шествіе во храмъ совершается въ слѣдующемъ порядкѣ: Впереди идетъ Исправляющій должность Патріарха Католикоса (Старшій Членъ Синода), потомъ депутаты Патріарховъ Іерусалимскаго, Сисскаго, Ахтамарскаго и Константинопольскаго; занимаютъ слѣдуютъ по два вѣдь съ правой стороны Члены Эчміадзинскаго Синода и семь старшихъ мѣстныхъ Епископовъ, сопровождаемые Прокуроромъ Синода, съ лѣвой же стороны Епархіальные Епископы или депутаты ихъ также подва въ рядъ по старшинству посвященія ихъ въ санъ, а вслѣдъ занимаютъ слѣдуютъ свѣтскіе депутаты, тѣмъ же порядкомъ, по старшинству городовъ, и, наконецъ, замыкаетъ шествіе Секретарь Эчміадзинскаго Синода.

Примѣчаніе. Въ случаѣ неблагоприятной погоды, сіе торжественное шествіе от-

мѣняется и депутаты, по приглашенію Старшаго Преосвященнаго и Прокурора Эчмιάдзинскаго Синода, отправляются изъ обители Католикоса въ церковь безъ соблюденія сего вышеозначеннаго обряда.

§ 13.

Божественную литургію и молебствіе совершаетъ съ торжествомъ Старшій Преосвященный Эчмιάдзинскаго храма; по окончаніи же литургіи и молебствія за долгоденствіе *Его Императорскаго Величества* и всего *Августѣйшаго* Дома, Старшій Преосвященный приводитъ къ присягѣ всѣхъ присутствующихъ свѣтскихъ депутатовъ по установленной формѣ (прилож. № 3). Всѣ присягнувшіе подписываютъ имена свои на присяжномъ листѣ.

§ 14.

На другой день совершенія сего обряда всѣ присутствующіе, имѣющіе право избранія Патріарха Католикоса, занимаютъ мѣста вокругъ поставленнаго предъ Алтаремъ Сошествія Единороднаго Сына, письменнаго стола (§ 9) посрединѣ Исправляющій должность Патріарха Католикоса, по правую сторону вышеупомянутые депутаты четырехъ Патріарховъ и все духовенство, имѣющее право избранія Патріарха Католикоса,

по старшинству посвященія ихъ, а по лѣвую сторону свѣтскіе депутаты, по старшинству званія каждаго.

Примѣчаніе. Духовные особы, имѣющіе право, по обрядамъ религіи, возсѣдать въ храмѣ, сохраняютъ это право и при настоящемъ случаѣ; всѣ же прочіе избираются.

§ 15.

Прежде всего старшій изъ духовныхъ сановниковъ при содѣйствіи двухъ Архидіаконовъ, читаетъ псаломъ и молитву, на сей случай назначенную по обряду Армяно-Григоріанской Церкви; послѣ сего тотъ же самый духовный сановникъ произноситъ приличное слово, въ которомъ, представляя собранію всю важность дѣла, на которое оно созвано, нужды церкви и то благоденствіе, какое ожидаетъ Церковь отъ избранія достойнѣйшаго Главы оной, приглашаетъ собраніе, чтобы оное, отстраняя всякое вредное лицепріятіе все стараніе свое приложило на то только, чтобы избранный Глава Армянской Церкви умѣлъ поддерживать все достоинство, сопряженное съ его высокимъ саномъ, съ тою истинною и справедливою мыслію, что отъ избранія достойнѣйшаго Патріарха Католикоса всѣхъ Армянъ зависить все благоденствіе оной церкви и

Каѳолическаго Эчміадзинскаго Престола всѣхъ Армянъ. Вслѣдъ засимъ Прокуроръ Эчміадзинскаго Синода читаетъ предложеніе Г. Главноначальствующаго гражданскою частію на Кавказѣ объ открытіи собранія, и собраніе приступаетъ къ избранію старшихъ Кандидатовъ.

§ 16.

Каждый изъ присутствующихъ предлагаетъ мнѣніе свое касательно избранія старшихъ Кандидатовъ свободно, по крайнему своему разумѣнію и по чистой совѣсти, безъ всякой боязни и не взирая ни на какое чуждое предложеніе или частное письмо, хотя бы оно было и отъ почетнѣйшихъ особъ Армянской націи; всякій дѣйствуетъ такъ, чтобы могъ дать отвѣтъ во всемъ предъ Господомъ Богомъ; и потому каждый, отстраняя всякое упорство мнѣній и личности, старается видѣть въ общемъ мнѣніи прочное основаніе истины.

§ 17.

Всякій Членъ собранія мнѣніе свое долженъ излагать кратко, ясно, вообще не отдаляясь отъ настоящаго предмета, представлять сперва достоинство духовнаго Сановника, имъ предлагаемаго, потомъ доказательство и наконецъ какую онъ ожидаетъ отъ него пользу, для Церкви.

§ 18.

Во время объявленія мнѣнія, начиная отъ младшаго и по порядку доходя до старшаго, никто не долженъ прерывать рѣчь другаго, или вмѣшиваться въ нее, пока тотъ не окончитъ своего предложенія. Объявляемые мнѣнія записываются въ то же время Прокуроромъ и по запискѣ прочитываются громко и удостоверяются подписомъ члена объявившаго мнѣніе.

§ 19.

Депутатъ прибывшій въ Эчміадзинъ, который, по причинѣ болѣзни, или по какому либо другому непредвидимому случаю, не можетъ присутствовать въ собраніи, долженъ доставить въ оное свое мнѣніе не откладывая сего до слѣдующаго дня. То же самое обязываются исполнять и члены Эчміадзинскаго Синода, если кто изъ нихъ не можетъ присутствовать въ собраніи по непредвидимымъ обстоятельствамъ. Освобождаются отъ подація письменнаго своего мнѣнія только изъ пріѣзжихъ депутатовъ, которые, по причинѣ тяжелой болѣзни, находятся въ рѣшительной невозможности дать какое либо мнѣніе.

§ 20.

Всѣ голоса членовъ сего собранія равны между собою.

§ 21.

По отобраніи голосовъ всего собранія и по разсмотрѣніи письменныхъ отзывовъ, полученныхъ Синодомъ на основаніи § 2, четыре старшихъ Духовныхъ сановника по большинству голосовъ, поданныхъ въ ихъ пользу, признаются имѣющими право на избраніе въ Кандидаты; въ случаѣ же равнаго числа голосовъ, жребій рѣшаетъ, кто долженъ считаться старшимъ.

Примѣчаніе. Письменные отзывы отсутствующихъ депутатовъ должны идти въ счетъ, на равнѣ съ голосами присутствующихъ, въ пользу того лица, которое въ отзывахъ тѣхъ именуется.

Глава V.

Объ избраніи двухъ Кандидатовъ на санъ Верховнаго Патріарха—Католикоса.

§ 22.

На другой или на третій день изъ четырехъ вышеозначенныхъ старшихъ Кандидатовъ налич-

ные присутствующіе въ собраніи избираютъ двухъ кандидатовъ на санъ Верховнаго Патріарха.

§ 23.

Избраніе производится чрезъ подачу голосовъ нижеслѣдующимъ порядкомъ.

§ 24.

По прочтеніи приличной молитвы и произнесеніи краткой рѣчи, сообразно тому какъ сказано выше въ § 15, провозглашается имя перваго изъ четырехъ старшихъ кандидатовъ.

§ 25.

По провозглашеніи имени кандидата, каждый изъ наличныхъ присутствующихъ, имѣющихъ право избранія, объявляетъ гласно: удостоиваетъ ли онъ предложенное лицо къ занятію сана Верховнаго Патріарха Католикоса. Удостоеніе это выражается однимъ словомъ: *избираю* или *неизбираю*. подача голосовъ начинается съ младшаго Члена изъ свѣтскихъ депутатовъ и такимъ образомъ восходитъ по порядку, на томъ самомъ основаніи, какъ сказано выше въ § 18.

Примѣчаніе. Отзывы отсутствующихъ депутатовъ въ счетъ голосовъ не принимаются, такъ какъ, по силѣ § 17 ВЫСО-

ЧАЙШЕ утвержденного въ 1836 году положенія объ управленіи Армянской Церкви въ Россіи, избраніе должно производится одними только наличными присутствующими.

§ 26.

Кандидатъ, котораго избираютъ, голоса не подаетъ.

§ 27.

Голосъ каждаго, по объявленіи, отмѣчается Прокуроромъ Синода въ избирательномъ списокѣ и удостоверяется собственноручною подписью избирателя. Когда всѣ присутствующіе Члены подадутъ уже голоса, то списокъ представляется Предсѣдательствующему въ собраніи, который, сосчитавъ голоса: особо избирательные и особо неизбирательные, записываетъ число оныхъ въ соотвѣтственныхъ графахъ избирательнаго списка № 2, противъ имени баллотированнаго кандидата.

§ 28.

Послѣ сего объявляется предстоящему собранію число избирательныхъ и неизбирательныхъ голосовъ и начинается избраніе другаго слѣдующаго за тѣмъ кандидата тѣмъ же порядкомъ, и такъ же остальныхъ двухъ кандидатовъ.

§ 29.

Когда баллотируется старшій духовный членъ собранія; Предсѣдательствующій въ ономъ, тогда

считаетъ голоса, записываетъ ихъ и проч, какъ показано въ § 27, Старшій [по немъ изъ присутствующаго духовенства.

§ 30.

По окончаніи всего обряда избранія, читается гласно списокъ четырехъ избравшихся кандидатовъ, изъ коихъ двое, получившіе большее число голосовъ, почитаются кандидатами на санъ Верховнаго Патріарха.

§ 31.

Въ избирательномъ списокѣ четырехъ старшихъ кандидатовъ отмѣчается противъ двухъ изъ нихъ, что они, по большинству голосовъ, въ пользу ихъ данныхъ, удостоены кандидатами на званіе Верховнаго Патріарха. Этотъ избирательный списокъ подписывается всѣми членами собранія, участвовавшими въ томъ собраніи, удостоверяется Прокуроромъ и представляется кому слѣдуетъ. Копія съ означеннаго списка, подписаннаго членами Эчміадзинскаго Синода, скрѣпляется Секретаремъ оного и остается при дѣлахъ Синода.

§ 32.

Кромѣ подписаннаго избирательнаго списка заготавливается особый журналъ объ избраніи Вер-

ховнаго Патріарха-Католикоса, въ двухъ экземплярахъ, который подписывается всѣмъ собраніемъ и скрѣпляется Секретаремъ Эчмиадзинскаго Синода. Одинъ изъ нихъ представляется куда слѣдуетъ, а другой остается при дѣлахъ Синода.

§ 33.

Во все продолженіе занятій собранія присутствіе происходитъ днемъ, начиная съ 9 часовъ утра до двухъ часовъ по полудни; вечеромъ же не бываетъ присутствія.

§ 34.

По окончаніи избранія и по подписаніи двухъ экземпляровъ избирательнаго списка и особаго журнала избранія собраніе отправляетъ депутацію изъ трехъ членовъ своихъ: одного духовнаго и двухъ свѣтскихъ къ Г. Главноначальствующему гражданскою частію на Кавказъ для дальнѣйшаго со стороны его дѣйствія согласно ст. 22-й ВЫСОЧАЙШЕ утвержденнаго 26 Апрѣля 1883 года Учрежденія Управленія Кавказскаго края.

За Директора Канцеляріи Главноначальствующаго Гражданскою частію на Кавказъ

Вице—Директоръ Рогге

За Дьлопроизводителя Осѣцкіи

Տանկահայոց մասնակցութիւնը ամենայն Հայոց Կաթողիկոսական ընտրութեան.

Գիտենք որ Պօլօժենիայի 1120-րդ յօդուածի համաձայն իւրաքանչիւր Թեմ կաթողիկոսի ընտրութեան համար տալիս է երկու պատգամաւոր՝ մէկը հոգեւորական միւսն աշխարհական*) և համաձայն 1121-րդ յօդուածի՝ եթէ պատգամաւորը չէ կարող ներկայ լինել ս. Էջմիածնում ընտրութեան ժամանակ՝ իրաւունք ունի իւր կարծիքը գրաւոր ուղարկելու Սինոդին, ուրեմն համաձայն այդ նախատեսուած օրինաց յօդուածների Տաճկաստանի Թեմերի պատգամաւորները պէտք է կամ անձամբ ներկայ լինին ս. Էջմիածնում ընտրութեան ժամանակ և կամ իրենց գրաւոր կարծիքն ուղարկեն Սինոդին:

Տեսնենք Թէ վերջին կաթողիկոսների ընտրութեան ժամանակ ի՞նչ ձևով են մասնակցել Տաճկահայոց պատգամաւորները՝ արդեօք անձամբ Թէ իրենց գրաւոր կարծիքն ուղարկելով և ի՞նչ հետեւանք է ունեցել առաջին և երկրորդ դէպքում:

Սինոդի գործերից երևում է՝ որ Տ. Տ. Գէորգ կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ

*) Տես սոյն դրքի էջ 11.

Տաճկահայոց բոլոր պատգամաւորներին ներկայացուցիչ եղել են հոգեւորականների կողմից ներսէս եպիսկոպոս Վարժապետեան, իսկ աշխարհականների կողմից Յակոբ աղայ Նորատուճկեան, ուրեմն էջմիածին եկել են միայն երկու պատգամաւոր, իրենց հետ բերելով Տաճկահայոց կարծիքն ամփոփուած Կ. Պօլսի Պատրիարքի կողմից ուղարկուած առանձին Տեղեկագրի մէջ: Տաճկաստանից եկած երկու պատգամաւորների հետ մասնակցել են ընտրութեան Պարսկաստանի և Ռուսաստանի հոգեւորական և աշխարհական պատգամաւորներն և ընտրութեան ժամանակ եղել է 29 ընտրող կամ ձայն և Գէորգ կաթ. էլ ընտրուել է միաձայն 29 ձայնով:

Իսկ Գէորգ կաթ. մահից յետոյ նշանակուած կաթողիկոսական ընտրութեան մասնակցել են տաճկահայերը ներկայացուցիչ ունենալով էջմիածնում Մակար արքեպիսկոպոսին (կաթողիկոս): Այդ ընտրութեան ժամանակ Ռուսաստանի և Պարսկաստանի պատգամաւորներին Սինօղի անդամների և ընտրութեան իրաւունք ունեցող էջմիածնի միաբանութեան ձայների թիւն եղել է 32՝ տաճկահայոց ձայների ներկայացուցիչ Մակար արքեպիսկոպոսի մի ձայնի հետ միասին:

Տաճկահայերը, ինչպէս երևում է զործից, կարծել են թէ նշանակուած ներկայացուցիչը կարող է իրենց կաթողիկոսական թեկնածուներին անցկացնել այնքան ձայնով, որքան ձայ-

նով իրենց երեսփոխանական ժողովում ընտրել են՝ սակայն երևում է՝ որ նրանք կարողացել են իրենց թեկնածուներին միայն քառանուն ցանկի մէջ մտցնել համաձայն օրինաց, իսկ երբ քառանուն ցանկից ընտրել են կաթողիկոսական աստիճանի արժանի երկու թեկնածուներ՝ այդ ժամանակ համաձայն կաթող. ընտրութեան կանոնների 25 յօդուածի *) ընտրութեան իրաւունք ունեցել է միայն ժողովին անձամբ ներկայ եղողն և բացակայ պատգամաւորների կարծիքը չէ ընդունուել ի հաշիւ ձայների, որի հետեւանքն է եղել այն, որ ամենայն Հայոց կաթ. ընտրութեան ժամանակ իրականապէս (de facto) տաճկահայերն ոչ մի մասնակցութիւն չեն ունեցել: Գէորգ կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ զոնէ եկած երկու պատգամաւորների միջոցով ունեցել են 2 ձայն, իսկ մահից յետոյ նշանակուած ընտրութեան ժամանակ, երբ ընտրուեց Վարժապետեանը, տաճկահայերը չեն ունեցել և ոչ մի ձայն, որովհետեւ ներկայացուցիչ եղել է Ռուսաստանի եպիսկոպոսներից Մակար արքեպիսկոպոսը նրանց զբաւոր յանձնարարութեան համաձայն, որն իբրեւ Սինօղի անդամ-տեղապահ մի ձայն ինքն ունէր, իսկ տաճկահայոց ձայների ներկայացուցչութիւնը չէ արտայայտուել և ոչ մի բանով, այլ եղել է միայն ձեւական և մի ձայն տալով՝ ստորագրել է «Տե-

*) Տես էջ գրքիս 48:

զակալ Ատենապետի Սինօղի և ներկայացուցիչ կարծեաց տաճկահայոց»:

Ներսէս եպիսկ. Վարժապետեանը և պ. Նորատունկեանը Գէորգ կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ մի մի ձայն տալով առաջարկուած թեկնածուին՝ ստորագրել են առաջինը այսպէս. «Ես պատգամաւորս ի զիմաց համայն եկեղեցականաց ամենայն վիճակացն ս. Էջմիածնի և կաթողիկոսութեանց Սսոյ և Աղթամարայ և Պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի ըստ հրահանգին տուելոյ ինձ յազգային ժողովոյ Պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ, ընտրեցի կաթողիկոս ամենայն Հայոց և Յայրազոյն Պատրիարք Համազգական Մայր Աթոռոյ Արարատեան Սրբոյ Էջմիածնի՝ զամենապատիւ զՏէր Տէր Գէորգ սրբազան արքեպիսկոպոսն Պրուսայու, և ոչ զոր կանգիդատ»:

Իսկ պ. Նորատունկեանը ստորագրել է. «Նոյնպէս և ես պատգամաւորս ի զիմաց ամենայն ժողովրդականացն վերոյիշատակեալ վիճակաց կայսերութեանն Տաճկաստանի ընտրեցի կաթողիկոս զՏէր Գէորգ սրբազան արքեպիսկոպոսն Պրուսայու և ոչ զոր կանգիդատ»:

Իսկ Խրիմեանի ընտրութեան ժամանակ մասնակցել են տաճկահայոց պատգամաւորները անձամբ, բացառութեամբ փոքրամասնութեան, և անձամբ մասնակցողների թիւն է եղել թէ Ռուսաստանից և թէ Տաճկաստանից ու Պարս-

կաստանից 72 և Խրիմեանն էլ ընտրուել է միաձայն 72 ձայնով: Ուրեմն ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնը համազգային կը լինի այն ժամանակ, երբ յիրաւի տաճկահայոց պատգամաւորներն անձամբ մասնակցեն ընտրութեան Ռուսահայոց հետ միասին, այլ կերպ ընտրուած կաթողիկոսը կը լինի միայն Ռուսահայոց ցանկացածը և ոչ ամենայն Հայոց, քանի որ առայժմ տիրող օրէնքի համաձայն կաթ. երկու թեկնածուների ընտրութեան ժամանակ ձայն ունին միայն ներկայ գտնուող պատգամաւորները:

Ի՞նչպէս են մասնակցել Տաճկահայերը կաթ. ընտրութեան՝ երբ իրենց պատգամաւորներին չեն ուղարկել Էջմիածին.

Գէորգ կաթ. մահից յետոյ, երբ նշանակուում է կաթ. ընտրութիւն, Կ. Պօլսի պատրիարք Ներսէս Վարժապետեանը գրում է 15 Յունվարի 1883 թուով Տեղակալ Մկրտիչ արքեպիսկոպոսին (Բաբամեանց), խնդրելով ուղարկել այն բոլոր կանոնները, ինչ որ կայ կաթ. ընտրութեան և այլ կարգերի առթիւ, բայց չստանալով պատասխան՝ կրկնում է նոյն տարուայ Մայիս ամսին, բայց էլի մնում է անպատասխան, ինչպէս երևում է զործից երբորդ անգամ նա գրում է Մահար արքեպիսկոպոսին, իբրև Տեղակալի, որովհետև վերջինս այդ միջոցներում

Սինօղի անդամ հաստատուելով՝ փոխարինում է ըստ օրինի Մկրտիչ արքեպիսկոպոսին:

Իսկ երբ Կ. Պօլսի պատրիարք Վարժապետեանը տեղեկութիւն է ստանում Էջմիածնից, որ կաթողիկոսական ընտրութիւն նշանակուած է 1884 թ. Մայիսին՝ իւր 1-ն Յունվար 1884 թ. համար 189 զրութեամբ յայտնում է Տեղապահ Մակար արքեպիսկոպոսին հետեւելը. «..... Արդ՝ Ազգային ժողովն Հայոց ի Թ, Ժ, ԺԱ. և ԺԲ-րդ զումարմունս իւր անդ հազար ութ հարիւր ութսուն և երեք ամի շրջանի ի նկատումն առեալ զինչիր կաթողիկոսական ընտրութեան՝ յետ լուրջ և խոհական խորհրդածութեանց յօգուտ եկեղեցւոյ և Ազգի, վճռեաց զի ըստ ձե օրինակի հազար ութ հարիւր վաթսուն և վեց ամի մասնակցեացի ընտրութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց:

Սոյն այս վճիռ Ազգային ժողովոյն, որ հիմնեալ է ի վերայ Ազգային Սահմանադրութեան Տաճկաստանեայց Հայոց, որպէս յայտ է Ձերումիւ Բարձր Սրբազնութեան և Սրբոյ Սինօղիդ, արդէն իսկ ընկալեալ է և ի հզօր պետութենէ անտի Ռուսաց, առանց զիտողութեան իրիք ի ժամանակի ընտրութեան տրժանայիշատակ Տ. Տ. Գէորգայ չորրորդի ի կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց յամի Տեառն հազար ութ հարիւր վաթսուն և վեց»:

Վարժապետեանի այս զրութիւնից պարզ երևում է, որ տաճկահայերը վճռել են կա-

թուղ. ընտրութեան մասնակցել 1866 թուի ընտրութեան մասնակցելու ձևով, այսինքն Գէորգ կաթ. ընտրութեան ժամանակի, նախօրօք Պօլսում կայացնելով կաթ. թեկնածուներ ընտրութիւնը, և ուղարկելով իրենց ներկայացուցչին Էջմիածին, որ վերջինս արդէն ընտրուած թեկնածուներին անցկացնի ընտրելիների ցուցակի մէջ:

Երբ Սինօղում ստացւում է Վարժապետեանի յիշեալ թուղթը, Էջմիածնի միաբանութիւնը չէ ընդունում տաճկահայոց յիշեալ ձևի մասնակցութիւնը կաթ. ընտրութեան և կամենում են, որ նրանք իրենց պատգամաւորներին ուղարկեն Էջմիածին, անձամբ մասնակցելու: Այդ առթիւ մի պատճառաբանուած զրութիւն են ուղարկում Կ. Պօլսի Պատրիարքին, որի պատճէնն այստեղ առաջ ենք բերում:

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԸ Կ. ՊՕԼՍԻ ՊԵՏՐԻԱՐԷ
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍԵՆ.

Նորին Ամենապատիւ Սրբազնութեան Պատրիարքի Հայոց Կ. Պօլսոյ Տեառն Ներսիսի Գեորգօն Արհի եպիսկոպոսի

Ձզրութիւն Ամենապատիւ Սրբազան Տեառնդ, տողեալն ի 1-ն Յունվարի տարւոյս ընդ համարաւ 189 յանուն Ամենապատիւ կաթողիկոսական Տեղապահի և Սրբազան Հարց Սինօղական նախն ընկալաւ Սինօղ Սրբոյ Էջմիածնի, որ և

ընթերցեալ եղև ի համագումար ժողովի անդ Միաբանական Ուխտի Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի, որոյ և բովանդակութեանն քաջապէս խելամուտ եղեալ, առ որ Միաբանական Ուխտս մեր հարկ ինքեան համարի ամենախոնարհաբար յայտնել Սրբազան Տեառնդ և Ձեօք Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր պատկառելի ժողովոյն զիւրն համեստ կարծիս և զիրաւացի նկատողութիւնս:

Սինօդն Սրբոյ Էջմիածնի յետ ցաւօք սրտի ծանուցանելոյ ընդհանրութեան Ազգիս զտիրահրաւէր փոխումն յաստեացս Սրբազնակատար Վեհափառ Հայրապետի և Ծայրագոյն Պատրիարք Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց Տ. Տ. Գեորգայ Դ-ի, ապաքէն առ ի անվթար պահպանելոյ զգաբաւոր ժամանակեայ առ մեզ հասեալ նախնաւանդ սովորութիւնս և զնուիրական սկզբունս կաթողիկոսական համագգային ընտրութեան, մանաւանդ զի միաբանական բուն համերաշխութեամբ թերևս առաւել ի լաւագոյն անդր նպատակ թեւակոխել մարթասցի, փութացաւ ըստ թուոյ ի Պատրիարքաբանէն ցուցեալ վիճակաց առաքել ուրոյն ուրոյն զծանուցողական հրովարտակս, յորս և նշանակելով զօրն ընտրութեան, հրաւիրեաց զարժանայարգ եկեղեցական և զաշխարհական մի մի պատգամաւորս ի զիմաց իւրաքանչիւր վիճակի, զալ և ժողովել ի Մայր Աթոռս Ս. Էջմիածնի ի համագումար ժողովի անդ ազգային խուռն պատգամաւորաց:

Ի Տաճարի Սրբոյ Միածնախճի, առնել զնորոգ ընտրութիւն արժանաւորի ուրուք յԱթոռ Հայրապետութեան Հայաստանեայց և յաջորդութիւն Մեծի Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, ոչ զի այնու զնոր իմն օտարոտի նորալուր ընտրողական եղանակս և կարգս առաջարկելով, քան միշտ առաջարկեալ է յառուրս ընտրութեանց երանաշնորհ հանդուցեալ Հայրապետացն ազգիս ներսիսի, Մատթէոսի և Գեորգայ, եթէ ոչ զանցեալսն զամենեսին՝ զէթ զվերջին երկուս ընտրութիւնս որ ի Ձերոյ ժամանակցաց է գործ, եղաք առաջի Սրբազան Տեառնդ զօրինական զայնոսիկ:

Ձի եթէ ի նախանցեալ ժամանակս յայդպիսի դէպս լեալ են ականաց խոտորումն և շեղումն ի նախնաւանդ ազգային սովորութեանց, այդոքիկ են բայց միայն տաբաղէպ բերմունք պատմական տխուր անցելոյ և զիպուածական բացառութիւնք. որք՝ զի եթէ մեք զարգիս ի մի յօդ ազգային սիրոյ և միաբանութեան լծորդեալք յառիցեմք ի միակ շահ ազգիս լրութեան և Սրբոյ Մայր Աթոռոյս՝ միանգամայն չկարեն բնաւին խախտել զհիմնական նախնաւանդ սրբազան սկզբունս համագգային ընտրութեան, և ոչ եղանակն ընտրութեան 1866 ամի՝ զորմէ որպէս յիշէք ի զրութեան Ձերում կարէ լինիլ օրինակ, կամ ձեռնարկ հրահանգութեան և ի ներկայիս. «Եղանակ ընտրութեան» ասելով՝ ոչ զի բանք մեր են զառաւելազանցութենէ ձայ-

նից Վիճակաց Հայոց Թուրքիոյ, զորս ի սէր ազգային շինութեան և խաղաղութեան խորին հպատակութեամբ, ջերմեռանդն համակրութեամբ և քաղաքագիտական իմն խոհականութեամբ մեք ամենեքեանս միմիայն ընդունիմք և յարգեմք և յարգեսցուք, բայց ոչ տիրող Պետութիւնն, որպէս կարծէ Սրբազնութիւնդ, զորմէ և յիշէք ի գրութեան Զերում, զի մերթ ընդ մերթ յաճախեալ ի Սինօզն պաշտօնական թրղութեանքն զայդ բան ընդհակառակն հաւաստեն, որպէս յանցելումն, նոյնպէս և ի ներկայիս: Այլ թէ, Միաբանական Ուխտս մեր զեղանակ ընտրութեան 1866 ամի գտանէ գլխովին անհամապատասխան բուն ոգւոյ սկզբանց և կանոնաց Համազգային ընտրութեան և ճիշտ օրինաւորութեան՝

Նախ զի՝ եթէ ի սկզբանէ անտի ի դարաւոր ժամանակաց հետէ հրաշափառ Տաճարն Սրբոյ Էջմիածնի ի Վաղարշապատ ճանաչի Կաթողիկէ և Մայր Եկեղեցեաց Հայաստանեայց, և Նստեալն ի Գերազահ Աթոռս Վեհափառ Հայրապետն ազգիս իբրեւ օրինաւոր արժանաժառանգ Աթոռակալ Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի, ապաքէն ըստ իրաւանց և արդարութեան և ըստ օրինաց Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ նա մանաւանդ ըստ Վեհափառ Համազգային նշանաւոր դործոյս սահմանադրեալ է և հարկ և արժան իսկ է, ապա ուրեմն ընտրեալ ազգային պատուարժան պատգամաւորաց

մէն մի վիճակաց դալ ի մի վայր ժողովիլ յԱրարատեան Մայր Աթոռս և յետ նախապէս անձամբ ընդ իրեարս խորհելոյ և խօսելոյ զդրութենէ ազգային Սրբոց մեծի տանս և զկարեւորաց ընտրութեան առարկայից, յառաջագոյն ունելով ի նկատի զընտրելի արժանաւոր անձանց զանուանս, ապա համերաշխ սիրով և միաբանութեամբ անաչառապէս ձեռնարկել յընտրութիւն նորոգ Կաթողիկոսի ազատ և անբռնադատ քուէարկութեամբ, որպէս զի այնու մի՝ կատարել խղճի մտօք զստանձնեալ պարտիս իւրեանց, և երկրորդ՝ յաչս օտարաց և ազգայնոց մերոց յարգել և բարձրացուցանել զվեհ նշանակութիւն ընտրեալ Մայրազոյն և Ընդհանրական Կլխոյ Հայաստանեայց Ազգի և Եկեղեցւոյ:

Երկրորդ, նոյնպիսի անցեալ ընտրողական ձեռնարկութիւնն երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյ է բացարձակապէս տարօրինակ և տարականոն իմն զործողութիւն, զի պատուարժան անդամք ժողովոյն այնորիկ ըստ տրամադրութեան տեղական ազգային Սահմանադրութեան՝ եթէ են և համարին իբրեւ ընտրեալ և երաշխաւորեալ երեսփոխանք ի զիմաց դաւառական ազգայնոց մերոց, որ ի Թուրքիա, Թերեւս չհամելով մեր մտանել ի մանրամասն լուսաբանութիւն իրաւանց և արտօնութեանց և շրջանի նոյն, եթէ յոր դէպս՝ ցոր դործողութեանց նոյն, եթէ յոր դէպս՝ ցոր աստիճան են, զիտելով զայն ամենայն քաջա-

մօրէն Վիճակս Ծանուցողական հրովարտական
հրահանգութեանց, որպէս օրինաւորութիւնն
իսկ պահանջէ,—հարկ է նոցա ուրոյն ուրոյն
զբաւոր վաւերական թղթովք պատգամաւորութեանց
իւրեանց ի կողմանէ ընտրող Վիճակացն,
ընդ ձեռն Սրբազան Տեառնդ մինչ ցօրն ընտրութեան
յայտնել զբացարձակ կարծիս իւրեանց
Սինօդին Սրբոյ Էջմիածնի, զի ի ժամ համա-
գումարման ընտրող ազգային ժողովոյ առնուլ
զայն ամենայն ի նկատողութիւն և ի կիրառու-
թիւն: Ըստ այնոցիկ կարեւորագոյն իրաց, զոր
ինչ Սրբազան Տէրդ մեր արժան համարի տնօ-
րինել, բարեհաճեցի տալ և զճանօթութիւնս
զհետեանացն միջոցաւ Սինօդին Սրբոյ Էջմիածնի,
Միաբանական Ուխտի Մեծի Մայր Աթոռոյս*):

(Ստորագրութիւն միաբանից) **).

Ի 1 ն Փետրուարի 1884 ամի

Բ Ս. Էջմիածին.

*) Սրբառտ 1884, Փետրուար:

**) Ստորագրել են 10 եպիսկոպոս, 18 վարդապետ և 4 սարկաւազ:

4. Պօլսի Ներսէս Արեպիսկոպոս Վարժապետեան Պատրիարքի Թուղբը Տեղակալ Մակար Արեպիսկոպոսին.

Վարժապետեանը ստանալով Էջմիածնի 32 միաբանների զրաժ թուղթը, որ վերևում առաջ բերինք, իսկոյն հեռագրում է Տեղակալ Մակար Արքեպիսկոպոսին հետևեալը. «Ստացուեցաւ Էջմիածնի Միաբանութեան Փետրուարի 1-ի թուղթը: Մեր Փետրուարի 11-ի զրաժը բաւական պատասխանում է: Մենք պատրաստ ենք մեր միտքը բացատրելու աւելի երկար»:

Փետրուարի 11-ի զրութիւնն այն է, որ Վարժապետեան Պատրիարքը նախ քան Էջմիածնի Միաբանութեան 1-ն Փետրուարի (նոյն տարուայ 1884 թ.) թուղթ ստանալն իւր և Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովի կողմից մի ընդարձակ պատճառաբանութեամբ թուղթ է գրում Էջմիածին Տեղակալ Մակար Արքեպիսկոպոսին, բացատրելով մանրամասն թէ ինչո՞ւ իրենք պէտք է և այդ անգամ առաջնորդուեն 1866 թուի կաթողիկոսական ընտրութեան մասնակցելու եղանակով, և հարց բարձրացնելով նաև թէ ինչո՞ւ Սինօդը չէ ճանաչում Սսի, երուսաղէմի և Աղթամարի ստորագրեալ թեմերը:

Վարժապետեանի 11-ն Փետրուարի զրաժ

Թուղթը Էջմիածնի Տեղակալին խիստ հետաքրքրական լինելով ըստ էութեան շօշափած մի քանի կարեւոր խնդիրների նկատմամբ՝ այստեղ առաջ ենք բերում նորա հարազատ պատճէնը *) :

Ամենապատիւ Տէր Մակար Սրբազան Արքեպիսկոպոս արժանընտիր Տեղակալ Կաթողիկոսութեան Արար ստեան Մայր Աթոռոյ Կաթողիկէ Սրայ Էջմիածնի.

Ամենապատիւ Սրբազան Եղբայր ի Քրիստոս.

Ի պատասխանի պաշտօնական գրութեան մերոյ որ ի 1 ամսեանն Յունուարի այսր ամի ընկալաք զհեռագիր Սմենապատուութեան Զերոյ 7 Փետրուար—ի 26 Յունուար, որով ծանուցանէիք եթէ Սինոդն առաքեալ է արդէն յ30 Սեպտեմբերի անցելում 1883 ամի ընդ համարաւ 3091 զհրաւիրագիր ընտրութեան նորոյ Հայրապետի ամենայն Հայոց:

Անազան ուրեմն ի 29 ամսեանն Յունուարի այսր ամի աւանդեցաւ մեզ նոյն գրութիւն հրաւիրանաց Պատուական Սինոդին, որ և ընթերցաւ յԱզգային երեսփոխանական ընդհանուր Ժողովի յԺԺ-ըդ գումարման անդ նորա, ի տասներորդում աւուր ամսեանն Փետրուարի:

*) Տես Գործ Սինոդի 1882 թ. № 137:

Սովին այսու գրութեամբ իւրով Սինոդն ծանուցեալ զվախճան և զթաղումն արդիւնաշատ Տեառն Տեառն Գէորգայ չորրորդի Հայրապետին ամենայն Հայոց, և առաջի արարեալ զպատճառս յետաթողման աւուր ընտրութեան նորոյ Կաթողիկոսին մինչ ցեօթն ամսեանն Մայիսի տարւոյս այսորիկ, յանձն առնէր ինձ տալ ընտրել Հայասերից Մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ զաշխարհական որ պատգամաւոր, և հրաւիրէ զիս ընդ պատգամաւորին ընդ այնմիկ գտանել այդր ի Ս. Էջմիածին յեօթներորդում աւուր ամսեանն Մայիսի ի մասնակցութիւն ընտրութեան նորոյ Հայրապետին ի զիմաց հոգեւորականաց և Ժողովրդականաց Հայոց որ ի Մայրաքաղաքիս:

Սինոդն ընդ գրութեանս ընդ այսմիկ առաքեալ է յայս առաջին նուագ՝ հրաւիրագիրս քառասուն և երիս յանուն քառասուն և երկից վիճակաւորաց և եթ թուրքաբնակ Հայոց, խընդրելով ի մէնջ՝ զի առաքեսցուք զնոսին առ նոյն թեմակալ Առաջնորդս, յորոց անուն ուղղեալ է նամականին, որպէս զի և իւրաքանչիւրն ի նոցանէ յանուն թեմի իւրոյ տացէ պատգամաւորս երկուս՝ զմին եկեղեցական, և զմին աշխարհական, ասելով. «Իսկ յաղագս ընտրելոյ զաշխարհական պատգամաւորս ի զիմաց Հայազնեայ Ժողովրդոց և պատգամաւորաց հոգեւորաց ամենայն Հայաբնակ վիճակաց Օսմանեան պետունայն Սինոդս Ս. Էջմիածնի հաղորդէ ահա ա-

առջնորդաց այնոցիկ վիճակաց առանձին առանձին ծանուցագրովք»:

Եւ թէ «Ընդ սմին Սինոդս զվերոգրեալ ծանուցագրիւն առաքեալ ուղղակի առ Ամենապապատիւ Սրբազնութիւն Ձեր ըստ նախնաւանդ սովորութեան՝ խնդրէ հասուցանել զայնս առ առաջնորդս վիճակաց, որք ընդ Տեսչութեամբ Ձերով դտանին»:

Նախնաւանդ սովորութիւն զորմէ Սինոդն խօսի, անձանօթ է մեզ բոլորովիմբ, և որպէս ի վեր անդր ասացաք, զայս առաջին անգամ տեսանեմք ի կիր արկեալ ի նմանէ, վասն որոյ ի դէպ ևս է կոչել զայն նորասկիզբն, քան թէ նախնաւանդ: Եւ արգարեւ ի 1836 ամէ հետէ ի հաստատութենէ ասեմք անտի նորոյ կարգադրութեան (պալաժենիայի) ի Ռուսաստան, թէ և զվախճան կաթողիկոսաց, որպէս և զժամանակ նորոյ ընտրութեան ծանուցեալ է Սինոդն Պատրիարքարանիս, սակայն սմա յանձնեալ է տեղեկացուցանել զթեմակալ առաջնորդս Տաճկաստանեայց, և հրաւիրել զնոսա ի մասնակցութիւն նորոյ ընտրութեանն: Այսպէս ահա և ի 1865 ամի Սինոդն պաշտօնական զրութեամբ իւրով որ ի 11 ամսեանն Սեպտեմբերի 1865 ամի ընդ համարաւ 1616, ծանուցեալ զվախճան արժանայիշատակ Տեառն Տեառն Մատթէոսի Կաթողիկոսի, որպէս և զոր ընտրութեան յաջորդին, յանձն առնէ Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Պօղոսի հոգեւոյս Արքեպիսկոպոսի, հա-

ղորդել զայն վիճակաւոր առաջնորդաց, որպէս զի մասնակցեցեն նորոյ ընտրութեան, ասելով այսպէս. «Սրբազնութիւն Ձեր զայսմանէ պարտի հրատարակել և ընդ համայն վիճակ հաւատացեալս Ձերում Հովուապետութեան, որպէս զի իւրաքանչիւր ոք ի վիճակաւոր Առաջնորդաց կամ ինքնին շնորհաբեր լիցի այսր տօնն այլում ումեք յեկեղեցականաց, զոր նայն դատէ նմին արժանի»:

«Իսկ յազազս ընտրելոյ զաշխարհական պատգամաւոր ի դիմաց բոլոր Հայաբնակ քաղաքաց Օսմանեան պետութեան առ ի մասնակցութիւն յընտրութիւն նորոյ Կաթողիկոսի, զրեցաք ահա զոյդ ընդ սմին առանձինն Քաղական Ժողովոյն Հայոց որ այլը»:

Ահաւասիկ տեսանէ Ձերդ Ամենապատուութիւն, զի ոչ ըստ ասից Սինոդին՝ նախնաւանդ է սովորութիւնն, այլ նոր ամենայնիւ, առաքելոյ առ մէն մի թեմակալս Հայոց Տաճկաստանեայց հրաւիրադիրս ի Ս. Էջմիածնէ ի մասնակցութիւն ընտրութեան նորոյ Կաթողիկոսի:

Եւ արգարեւ այսմ այսպէս պարտ էր լինել, զի Պատրիարքն Հայոց Կոստանդնուպօլսոյ գլով փոխանորդ ընդհանրական Հայրապետին ամենայն Հայոց ի Տաճկաստան, ինքն միայն է միջնորդ ընդ Աթոռն Սուրբ և ընդ Ուխտ եկեղեցւոյն Հայաստանեայց որ ի Թուրքիա: Վասն

որոյ ինքն է որ յանուն Թեմական եկեղեցեաց Հայորերոյս տայ զընծայական ի ձեռն առաջնորդ վարդապետաց առ Հայրապետն Սուրբ ի ձեռնադրութիւն եպիսկոպոսութեան: Ինքն է որ ի հաղորդակցութեան է ուղղակի ընդ ընդհանրական Հայրապետին՝ յանուն Կրօնական և Վաղաքական ժողովոց, և նոյն իսկ յանուն Ազգային երեսփոխանական Ընդհանուր ժողովոյն, որ որպէս յայտ է Ձերումդ Սրբազնութեան, օրինաւոր ներկայացուցիչն է Թուրքիաբնակ Հայոց բովանդակ:

Ահա նոյն ինքն Ս. Հայրապետն որոյ էր և է իշխանութիւն իբրեւ Հօր հասարակաց մտանել ի հաղորդակցութիւն ուղղակի ընդ հօտն իւր, հաւատացեալ նմա ի Տեառնէ և յեկեղեցւոյն Հայաստանեայց, ուր ուրեք և դտանիցի, սակայն ի հնոց ժամանակաց անտի, երբ կամեցեալ է շնորհակիր կոնդակաւն օրհնել կամ պատուէր ինչ հրամանի տալ Հայոց Տաճկաստանեայց— իւրոց հարազատ որդւոց, միշտ և հանապազ ուղղեալ է զայն առ Պատրիարքն Կոստանդնուպօլսոյ, և ի ձեռն նորա հաղորդեալ է զիւր բարձր պատուէր Հայրապետական առ հօտն իւր սիրելի:

Արդ՝ եթէ և ընդհանրական կաթողիկոսունք անգամ ի նկատումն առեալ զքաղաքական կացութիւն Տաճկաստանեայց Հայոց, հեռատես շրջահայեցողութեամբ ջանան ըստ կարելոյն չմտանել յուղղակի հաղորդակցութիւն

ընդ ժողովուրդս և ընդ առաջնորդս Տաճկաստանեայց Հայոց, կաթողիկոսունք ամենայն Հայոց ասեմք՝ զորս ճանաչէ պաշտօնապէս Պետութիւնն Օսմանեան, զիմրդ այսօր Սինօղն ձեռներէց լինի մտանել ի զբաւոր հաղորդակցութիւն ընդ Թեմակալ Առաջնորդս և ընդ ժողովուրդս Հայոց, որ ի Տաճկաստան, պահանջելով ևս՝ զի ի ձեռն «տեղական պետական քաղաքական իշխանութեանց» հաղորդեսցեն շրջաբերականք իւր, մինչդեռ տեղական պետական իշխանութիւնն չճանաչէ զնա բնաւ, և նոյն իսկ եկեղեցին Հայաստանեայց, որ ի Տաճկաստան, ճանաչէ զնա և մեծարէ իբրեւ ժողով հոգեւորական ի տնօրէնութիւն հոգեւոր գործոց եկեղեցւոյն Հայաստանեայց՝ որ ի Ռուսաստան և եթ. որպէս է և մերս Կեդրոնական Կրօնական ժողով, որ ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ յաճանձէ զգործս հոգեւորականս եկեղեցւոյն Հայաստանեայց, որ ի Տաճկաստան, չունելով բնաւ յաւակնութիւն մտանել ի հաղորդակցութիւն ուղղակի կամ անուղղակի ընդ որ և իցէ վիճակ Օտարասահման Հայոց, թէև որ և իցէ զիճակ Օտարութեամբ թափուր դտանիցի Աթոռն Կոստանդնուպօլսոյ ի Պատրիարքէ իւրմէ:

Սինօղն և ի թիւ անդ շրջաբերականացն զորձէ և այլ իմն թերութիւն, որոյ ծանր են յոյժ հետեանք: Թիւ շրջաբերականացն ուղղելոց առ Առաջնորդս կողմանց մերոց է քառասուն և երեք, որք են՝

1. Թէքիրտաղ
2. Աղբիւնուպօլիս
3. Վառնա
4. Դանուբեան իշխանութիւն (Մուղոփալաքիա)
5. Տրապիզոն
6. Ճանիկ
7. Շապին-Գարահիսար
8. Թամզարա և Ածպտեր
9. Ամասիա և Մարզուան
10. Եւդոկիա
11. Սեբաստիա
12. Կարին
13. Վան
14. Լիմ և Կտուց անապատք
15. Բասեն
16. Պայազլիտ
17. Մուշ
18. Քդի
19. Բաղէշ
20. Դերջան
21. Բաբերդ
22. Երզնկա
23. Չնքուշ
24. Բալու
25. Չարսանճաղ
26. Խարբերդ
27. Խուլէ վանք և Չմշկաճաղ
28. Արաբկիր
29. Ակն

30. Քէմալս
31. Արզնի
32. Կեսարիա
33. Տիգրանակերտ
34. Քրդաստան
35. Եղեսիա
36. Պաղտատ
37. Դաղատիա
38. Չմիւռնիա
39. Եզիպտոս և Կրետէ
40. Պանտրմա
41. Կուտինա
42. Պրուսա
43. Նիկոմիդիա

Ի Թուարերութենէ աստի յայսմանէ երեւի
Թէ Սինոդն ընդունի բաց ի Պատրիարքական Ա-
թոռոյ Կոստանդնուպոլսոյ զվերոյնշանակեալ քա-
ռասոն և երիս վիճակս և եթ չայոց ի Տաճ-
կաստան, սակայն առաջնորդական վիճակք Եկե-
ղեցոյն Հայաստանեայց ի Տաճկաստան են վաթ-
սուն և հինգ, որպէս արդէն հոգելոյս Պատ-
րիարքն Կոստանդնուպոլսոյ Տէր Պօղոս Արքե-
պիսկոպոսն ծանուցեալ է կանխաւ Սինոդին ի
1866 ամի ի 26 ամսեանն Օգոստոսի, ի ժամա-
նակս նորոյ ընտրութեան Կաթուղիկոսի, յա-
նուն ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժո-
ղովոյն Թուրքիարնակ Հայոց: Քանզի կարծել Թէ
Թեմական վիճակք Հայոց, որ ընդ Հովուապե-

տութեամբ մեծի Հայրապետին և Ծայրագոյն Պատրիարքին Կաթողիկէ Սրբոյ Էջմիածնի, ի Տաճկաստան իցեն այնք և եթ որ կան ընդ ուղղակի իրաւասութեամբ Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ, է մեծ իմն և աններելի սխալանք: Թողեալ զի այսօր նոյն իսկ յետինքս այսօրիկ վիճակք ընդ Պատրիարքութեանն Կոստանդնուպօլսոյ են թուով քառասուն և Հինգ. ըստ որում թէ և յետ վերոյիշեալ Թուաբերութեանն 1866 ամի ի բաց ելեալ է անտի վիճակն Կարուց, սակայն փոխանակ ընդ այնր Պիլէճիկ որ կայր ընդ առաջնորդութեամբ Կուտինայ, այսօր կազմէ առանձին իմն առաջնորդութիւն, յորոյ վերայ նոյն ինքն հոգեւոյս Հայրապետն Տ. Տ. Գէորգ չորրորդն ձեռնադրեալ է եպիսկոպոս ի 1880 ամի, որպէս և գիտակ իսկ է Սինոդն, որով վիճակք Պատրիարքութեան Կոստանդնուպօլսոյ են քառասուն և Հինգ: Սակայն թողեալ ասեմք զսոյն զայս անճշդութիւն, զոր գործէ Սինոդն ի թիւն Թեմական առաջնորդութեանց Հայոց Տաճկաստանեայց, ո՞րով իրաւամբ արդեօք, կամ ո՞րով խորհրդով Սինոդն թէ ի 1866 ամի և թէ զայս նուազ զառաջնորդական վիճակս, որք կան ընդ անմիջական Հովուութեամբ Աթոռոցն Սոյ, Աղթամարայ և Երուսաղէմի, ի բաց հանէ ի վիճակէ անտի ընդհանրական Հայրապետին Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ որ ի Տաճկաստան, վիճակ որ կախեալ կայ զՊատրիարքէն Կոստանդնուպօլսոյ առաջի Օսմանեան Պետութեան և

Ազգիս, ըստ իրաւանց փոխանորդութեան նորա Կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց.

Արդ՝ եթէ սոյն երեքին աթոռք թեմական վիճակօքն իւրեանց ենթարկեալ կան Պատրիարքութեան Կոստանդնուպօլսոյ, և սա ինքն կայ ստորադասեալ Առաքելական Մեծի Աթոռոյն որ ի ս. Էջմիածին, ապա ուրեմն վիճակ կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց ի Տաճկաստան են Աթոռք առաջնորդականք Պատրիարքութեան Կոստանդնուպօլսոյ և Երուսաղէմի, և կաթողիկոսութեանցն Սոյ և Աղթամարայ: Յետինքս այսօրիկ կաթողիկոսութիւնք գիտէ ապաքէն Ձերդ Ամենապատուութիւն, թէ մասնականք են, և չկազմեն բնաւ ոչ անկախ թեմ և ոչ առանձին եկեղեցի, այլ մասն են և նոքա եկեղեցւոյն Հայաստանեայց ընդ միով և եթ Հովուապետաւոր է Հայրապետն Ծայրագոյն Պատրիարքն Արարատեան Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի, և հոգեւոր Տէրն և Կաթողիկոսն ամենայն Հայոց: Զի եթէ չէր այս այսպէս, ո՞ւր է միութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, ի՞բր ճշգրտիցի տիտ-յաստանեայց եկեղեցւոյ, ի՞բր ճշգրտիցի տիտ-յաստանեայց Հայրապետին գոլոյ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց, եթէ կան որդիք Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, որք արտաքոյ փարախի Հովուապետութեան նորա գտանիցին: Եւ միթէ յաջորդն սրբոյ Առաքելոյ Թադէի և Բարդուղիմեայ չհովուիցէ՞ այլ ևս զհօտն զոր ծնան նոքա ի Քրիստոս, և զորոց Աթոռն ժառանգեաց Լուսաւորիչն հոգւոց մերոց Տ. Սուրբ

Գրիգոր, աւանդելով զայն յաջորդացն իւրոց անուամբ և իրաւամբ Հայրապետութեան միոյ Սուրբ Կաթողիկէ և Առաքելական Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց:

Ի նկատումն առեալ զայս ճշմարտութիւն Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն Հայոց, որ ի Տաճկաստան, հրաւիրեաց ի 1866 ամի ի ձեռն հոգելոյս Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Պօղոսի Արքեպիսկոպոսի զաթոռն Սսոյ, Աղթամարայ և Երուսաղէմի մասնակցել յայնժամ ընտրութեան նորոյ Կաթողիկոսին: Եւ արդարեւ աթոռքն այնոքիկ առաքեցին ի ժամանակին յայնմիկ փոխանորդս առանձինն, որք յանուն նոցա մասնակցեցան քուէարկութեան ի վիճակային համադումար ժողովի եկեղեցականաց, որպէս և յետոյ ուրեմն յԱզգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովի, առաջի առնելով զԵրեսին աթոռսն զայնոսիկ և զթեմական վիճակս նոցին: Այսու օրինակաւ ընտրութիւնն այն եղև յընդհանրութենէ անտի որդւոց Հայաստանեայց ս. Եկեղեցւոյ սփռելոց ի Տաճկաստան ի սահմանս իշխանութեան նորա:

Այս ամենայն պատմական իմն է եղելութիւն որ ծանօթ է Սինողիւ ի պաշտօնական տեղեկագրութենէ անտի հոգելոյս Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ Տեառն Պօղոսի Արքեպիսկոպոսի գրելոյ յանուն Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն, որ ի 26 ամսեանն Օգոստոսի 1866 ամի, որ ոչ միայն գտանի ի Դիւանի

անդ Սրբոյ և Մեծի Աթոռոյդ, որպէս և ի Ղիւանս անդ Պատրիարքարանացն Կ. Պօլսոյ և Երուսաղէմի, և Աթոռոյն Սսոյ և Աղթամարայ, այլ և պատճէն նորա հրատարակեցաւ յԱրատ պաշտօնական ամսաթերթի ս. Աթոռոյդ ի թիւն ԺԱ-րդ ամսեանն Նոյեմբերի 1883 ամի:

Յետ ճշգրտելոյ համառօտիւ զայս ամենայն՝ ասացուք նոյնպէս, թէ ընդէր Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն Հայոց Տաճկաստանեայց սահմանեաց յետ հասուն և ազգաշահ խորհրդակցութեանց յառանձին գումարմունս իւր անդ Թ, Ժ, ԺԱ և ԺԲ-րդ 1883 շրջանի ըստ եղանակի ընտրութեան 1866 ամի մասնակցել և յայս նորոգ ընտրութիւն կաթողիկոսական, որպէս կանխեցաք գրել առ Ամենապատուութիւն Ձեր ի 1-ամսեանն Յունուարի այսր ամի:

Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն ի վերոյիշեալ գումարմունս իւր անդ վարեցաւ, և պարտ էր վարել, ըստ նախորդ ժամանակին, յորում գրեալ էր արդէն առ Սինողն ասելով. «Տեսեալ (Ազգային ժողովն) զի ընտրական կարգադրութիւնս այս (առաջարկեալն յայնժամ ի Սինողէն ի 11 ամսեանն Սեպտեմբերի 1865 ամի) որ թերևս համաձայն իցէ կանոնաւորութեան Եկեղեցական վարչութեան մերազնեից Ռուսաստանեայց, այլ ոչ ի դէպ զայ բնաւին թուրքիարնակ Հայկազանցս քաղաքական վիճակի պարագայից, որք պահանջեն միայն

ի ձեռն պաշտօնական Գլխոյ Ազգին, այն է՝ Պատրիարքին Կոստանդնուպոլսոյ, և ընդ նորին նախագահութեամբ կարգեալ Ազգային կեդրոնական ժողովոյ, առնել պաշտօնական յարաբերութիւնս ընդ համայն համազգիս օտարաբնակս Վասն որոյ և Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն սահմանեաց զմասնակցութիւն թուրքիաբնակ Հայոցս ընտրութիւն Հայրապետին ամենայն Հայոց առնել ոչ ի վիճակաւորացն և ի ժողովրդականաց պատգամաւորս, և կամ՝ քուեայս առանձինն ընտրելով ըստ Սինոդիդ, որ նոր իմն է եղանակ ընտրութեան, և ոչ երբեք ի գործ եղեալ աստանօր ի մէջ մեր, այլ՝ զհամօրէն Տաճկաստանի և Դանուբեան աշխարհաց Հայորեալն ընդունել ի մասնակցութիւն ընտրութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց ըստ կարգաց վաղնջուց և օրինաց Հայաստանեայց մի, սուրբ, Կաթողիկէ և Առաքելական Եկեղեցւոյ»:

Եւ արդարեւ վաղնջուց օրէնք և կարգ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ որ ի Տաճկաստան, ի մասնակցութիւն ընտրութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց՝ եղեալ է այսպէս:

Աթոռն Պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ՝ հոգեւորական և աշխարհական ժողովովքն իւրովք համարեալ է առաջի Ազգին և Օսմանեան Պետութեան՝ ներկայացուցիչ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց համօրէն՝ որ ի Տաճկաստան: Այս այսպէս ընկալեալ է ի սկզբանց անտի հաստատութեան Աթոռոյ Պատրիարքութեան Հայոց որ ի

Կոստանդնուպոլիս, առանց բնաւ խնդիր անգամ լինելոյ ի թեմական առաջնորդութեանց եղելոց ընդ իրաւասութեամբ Պատրիարքական Աթոռոյն Կ. Պօլսոյ յանուն փոխանորդութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց:

Յորժամ թուրքիաբնակ ազգն Հայոց ցանկացաւ, զի Ազգային ժողովքն և իշխանութիւն կանոնաւորեսցին զրաւոր կանոնադրութեամբ ի ի 1860 ամի, իմբադրեցաւ յայնժամ Սահմանադրութիւնն և վաւերացաւ ի 1863 ամի ի պետութենէն Օսմանեանց, և էանց ի կարգս և ի հատորս օրինաց և օրինադրոց Օսմանեան պետութեան:

Սոյն այս Սահմանադրութիւնն ոչ նորահաւը ինչ է, այլ՝ իմբադրութիւնն արտօնութեանց կարգաց և կանոնաց, որովք վարէր Պատրիարքութիւնն Կոստանդնուպոլսոյ ի սկզբանց անտի հաստատութեան իւրոյ:

Երրորդ յօդուած հիմնական սկզբանց Սահմանադրութեանն այնորիկ ասէ.

«Ազգին պարտականութիւնն է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ղաւանութիւնն եւ աւանդութիւններն անարատ պահել»: Վաթսուներորդ առաջներորդ տրամադրութեան Սահմանադրութեանս այսորիկ խօսելով զիրաւանց և զգումարմանէ Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն տայ նմա եւ ընդ զիրաւունս մասնակցութեան ընտրութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց՝ ասելով յերկրորդում պարբերութեան.

«Բ. (ընդհանուր ժողովը կը գումարի) Կաթոլիկոսի ընտրութեան մասնակից ըլլալու համար»։ Ըստ որում սոյն այս Ազգային երեսփոխանական ժողով ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ, որպէս կանխեցաք ասել, է միակ և օրինաւոր ներկայացուցիչ ամենայն թեմական վիճակաց եղելոց ընդ իրաւասութեամբ Պատրիարքութեան Կ. Պօլսոյ և երուսաղէմի, և մասնական կաթոլիկոսութեանցն Սսոյ և Աղթամարայ առաջի Պետութեան Օսմանեան և Ազգին։

Արդ՝ ոչ եթէ, որպէս կարծեն ոմանք, Սահմանադրութիւնն է որ ետ զայս իրաւունս Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն ճասկաստանեայց, այլ ի չորից և աւելի դարուց հետէ այս իրաւունք էին Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն կազմելոյ ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքին Կ. Պօլսոյ ի բարձրաստիճան և յայլ եկեղեցականաց մայրաքաղաքիս, որպէս և յամիրայից և յաւագ արհեստաւորաց (էսնաֆ)։ Սահմանադրութիւնն՝ ընտրական և եթ արար զայս Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողով, որով և առաւել ևս արժանացաւ նա լինել օրինաւոր ներկայացուցիչ Ազգին, ըստ որում մէն մի անդամք նորա թէ՛ եկեղեցականք և թէ՛ աշխարհականք ընտրեալք են իբրեւ պատգամաւորք, եկեղեցականքն՝ յեկեղեցական կարգէ, և աշխարհականքն՝ յաշխարհական դասէ։ Եւ մինչ ի հնումն անդ Ազ-

գային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովի, որ յառաջ քան զՍահմանադրութիւնն, անդամք էին նշանաւոր Պօլսեցի Հայք և եթ, այժմ շնորհիւ Սահմանադրութեան ոչ միայն մէն մի արուարձան Կ. Պօլսոյ, այլ և իւրաքանչիւր թեմական վիճակ ընտրէ զիւր երեսփոխանս, և առաքէ յանդամակցութիւն Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն, որով ի Կեդրոնական մեծի ժողովին յայնմիկ ներկայանան ամենայն թեմական վիճակք ի ձեռն պատգամաւորաց ընտրելոց ժողովրդական քուէարկութեամբ։

Ահա տեսանի յայտնապէս, զի Ազգային այս երեսփոխանական ընդհանուր ժողով ի վաղեմի բազմադարեան իրաւանց ունի կատարելապէս իրաւունս մասնակցելոյ յընտրութիւն ընդհանրական Հայրապետին Արարատեան Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի յանուն և ի զիմաց ամենայն Հայոց եղելոց ընդ իրաւասութեամբ Պատրիարքութեան Հայոց Կ. Պօլսոյ։ Չսոյն զայս անբռնաբարելի իրաւունս իւր գործադրեալ է ցարդ Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն այն մեծ ոչ միայն յառաջ քան զՍահմանադրութիւն թուրքիաբնակ Հայոց, և նախ քան զՊալատէնիայն Ռուսահայոց, այլ և յետ հաստատութեան երկոցուն ևս Կանոնադրութեանց, բաց աստի՝ զսոյն զայս իրաւունս Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն ոչ միայն ընկալեալ է տէրութիւնն Օսմանեանց, այլ և նոյնինքն պետութիւնն ամենայն Ռուսաց, զի Պատ-

քիարքութիւնն Կ. Պօլսոյ այսու օրինակաւ և եթմասնակցեալ է ընտրութեան կաթողիկոսաց նոյն իսկ յաւուրս Պալատէնիայի:

Արդէն Ձերդ Ամենապատուութիւն որ անձամբ իսկ իբրեւ հրաւիրակ Ս. Աթոռոյն ի 1858. ամի գտաւ ի Մայրաքաղաքիս, գիտել զիտէ զայս ամենայն, որպէս և զանցս, որ անցին ի ժամանակի անդ ընտրութեան Տեառն Տեառն Գէորգայ չորրորդի երջանկայիշատակ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Արդ՝ կարգադրութիւնն՝ զոր հաղորդէ մեզ Սինոդն զեղանակէ ընտրութեան Հայրապետին ամենայն Հայոց, եթէ օրինաւոր և գործադրելի իսկ համարիցի ի Ռուսաստանեայց Հայոց, սակայն ոչ բնաւ ի դէպ զայ վարչական զրութեան թուրքիարեակ Հայոցս, զոր ընկալեալ ունիմք ի դարաւոր ժամանակաց հետէ:

Ահա ի վերայ հիմանցս այսոցիկ եղև վերջնական վճիռ Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն, զոր ի վեր անդր յիշեցաք, և որպէս ցուցաք, կարծեմք թէ ոչ նոր ինչ է վրձնոն, ոչ նորազիւտ կանոն, և ոչ շորթումն իրաւանց թեմական առաջնորդութեանց հոգեւորականաց և ժողովրդականաց, այլ՝ շարունակութիւն օրինաց և կանոնաց, որովք վարեալ է միշտ Պատրիարքական Աթոռն Կ. Պօլսոյ ժողովովն իւրով ի մասնակցութիւն ընտրութեան անդ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց յանուն և

ի զիմաց համօրէն առաջնորդութեանց թուրքիարեակ Հայոց:

Աւարտ տամք ուրեմն պատասխանադրոյ մերում այսմիկ որ գրեցաւ խորհրդակցութեամբ Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյն, և ըստ վրձնոյ Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյն, ծանուցանելով Ձերումդ Ամենապատուութեան և պատուական Սինոդիդ, թէ՛ ըստ գրելոյ մեր առ Բարձր Սրբազնութիւն Ձեր ի 1 ամսեանն Յունուարի այսր ամի, և զայս նուագ Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր ժողովն մասնակցեացի ընտրութեան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց ըստ հնաւանդ եղանակի 1866 ամի: Եւ արդէն իսկ ըստ այնմ ձեռնամուխ եղեալ է մեր ընտրական գործողութեանց, և չկարեմք քիտիփոխել զտրամադրութիւնս ընտրական օրինաց մերոց, զի չէ մեզ մարթ օտար իմն եղանակաւ գալ ի մասնակցութիւն ընտրութեան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Աներկբայ իսկ եմք, Սրբազան Տէր, զի յասացելոցս յայսցանէ քաջ իսկ խելամուտ լինիցի Ձերդ Ամենապատուութիւն, որպէս և Սինոդն պատուական, եթէ ոչ այլ ինչ ունիմք մեք ի կէտ նպատակի, բայց եթէ զօգուտ համօրէն Սղգին, որպէս և զմիութիւն, զշինութիւն և զազատութիւն Ուղղափառ և Սուրբ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց: Ի սոյն վախճան ոչ այլով իւրք օրինակաւ կարեմք մեք հասանել, բայց եթէ պինդ ունելով զկանոնս և զաւանդութիւնս, որոց

պատկառ կացին Հարք մեր, և որոց պարտ է և մեզ հեռատես ոգևով մնալ հաւատարիմ:

Մնամ եղբայրանուէր ողջունել Սիրոյ ի Քրիստոս Յիսուս ի Յոյսն մեր ամենեցուն

Աղօթակից եղբայր

Նախագահ Ազգային Երեսփոխանական
Ընդհանուր Ժողովոյ Հայոց Տանկաս-
տանեայց

Ն Ե Ր Մ Է Ս Ա Ր Ք Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս

Ի 11 ամսեանն Փետրուարի
յամի Տեառն 1884, և յազ-
դական թուականի ՌՅԼԳ.
Ի Պատրիարքարանի Հայոց
Կոստանդնուպոլսոյ
Թ. 220.

Ասեմապետ՝ Քրիստոսուր Ապարտեսան

Ասեմաղայիր՝ Յակոբ Դուրգէնեան

Տեղակալ Մակար արքեպիսկոպոսն սոյն
Թուղթը նոյն թուի Փետրուարի 27-ին ստա-
նալով՝ յանձնում է հետեւեալ օրը Սինօզին՝ մա-
կազրելով այսպէս. «Յանձնեմք ի հեռատես խոր-
հրդածութիւն Սինօզի ս. Էջմիածնի» *):

*) Գործ Սինօզի 1883 Ձ 137, էջ 177—186:

Կ. Պօլսի Պատրիարք վարժապետեանը ստա-
նում է Էջմիածնի միաբանութեան Թուղթը:
Պօլսի կրօնական ժողովը՝ առանձին խորհրդակ-
ցութեան առնելով այդ Թուղթը, հեռագրում է
Սինօզին հետեւեալը. «Այսօր (3 Ապրիլի 1884)
Թուրքիայի բոլոր վիճակները ներկայացնող Ազ-
գային ժողովն ընդունեց կաթողիկոսական Յանձ-
նաժողովի առաջարկած նոր կարգը, որով այժմ
այսուհետեւ փոխում է 1866-ի ընտրութեան
եղանակը: Թուրքիայի հայերը՝ կը ներկայացնեն
երեք ընտրելիներ իրանց ստացած ձայներով՝
համաձայն Ձեր միաբանութեան ցանկութեանը *):
Ահաւասիկ ընտրուած կանգիդատները՝ Ներսէս
Պատրիարք 62 ձայն, Խրիմեան 50, Մելքիսե-
դէկ 42»: Ստորագրել է. Խորէն Արքեպիսկո-
պոս՝ Նախագահ Կրօնական Կենդր. Ժողովոյ:

Այդ միջոցներում Սինօզում ստացւում է
Կովկասի կառավարչապետի 23 Մարտի 1884 թ.
2913 համարով գրութիւնը՝ Ներսէս Պատրիարքի
Սինօզին ընտրութեան մասնակցելու եղանակի
մասին գրած թղթի առթիւ, որի թարմանու-
թիւնն առաջ ենք բերում այստեղ:

*) Միաբանութեան թղթից ինչպէս տեսանք՝ ընդ-
հակառակն նրանք ուզում են որ բոլոր պատգամաւոր-
ներն անձամբ ներկայ լինեն ընտրութեան և ոչ թէ
ներկայացուցիչներ ուղարկելով:

«Էջմիածնի Հայ-Լուսաւորչական Սինօդին» Անցեալ Փետրուարի 27-ին Հայ Լուսաւորչական Պատրիարք Կաթողիկոսի առաջիկայ ընտրութեան գործի առթիւ Պետերբուրգում իմ մասնակցութեամբ կայացած առանձին խորհրդակցութեան օրագիրը ներքին գործոց նախարարն ամենահպատակօրէն՝ զեկուցանելով՝ Կայսրն այս Մարտի 13-ին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆՍ Բարեհաճեց հրամայել։

1. Յայտնել Կ. Պօլսի ներսէս Պատրիարքին՝ թէ կառավարութիւնս մնում է հաստատուն իւր որոշման, որ Էջմիածնում ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի առաջիկայ ընտրութեան ժամանակ ճշտութեամբ պահպանուեն մեր օրէնքի բոլոր առաջադրութիւնները, և թէ այդ նկատմամբ չի թոյլատրուիլ ոչ մի բացառութիւն կամ զիջողութիւն։ Եւ որովհետեւ գոյութիւն ունեցող կանոններով (յօդ. 917, 918 մ. I հատ. XI օրինաց) ընտրութեան ժամանակ պահանջուում է իւրաքանչիւր թեմի մասնակցութիւնն առանձին, ուղարկելով պատգամաւորներ (երկու) կամ հասցնելով Սինօդին զրաւոր կարծիք իրենց ընտրելի կաթողիկոսական թեկնածուի մասին, ուստի հէնց այժմ յայտնել ներսէս Պատրիարքին, որ եթէ Ազգային ժողովի պատգամաւորները գտն Էջմիածին կաթողիկոսական ընտրութեան՝ այգալիսիները համեմատ օրէնքի ճիշտ մտաց՝ պէտք է ճանաչուեն ինչպէս ներկայացուցիչներ միայն Կ. Պօլսի

թեմի, ունենալով ընտրութեան երկու ձայնի իրաւունք։

2. Յանձնարարել Կ. Պօլսի մեր դեսպանութեան՝ որ այնտեղ գտնուած Էջմիածնի Սինօդի երկու Ծանուցողական հրովարտանքից—Սսի և Աղթամարի Պատրիարքների անունով—պահել առաջինը, իսկ երկրորդն անմիջապէս իրենից ուղարկել ըստ պատկանելոյն Աղթամարի Պատրիարքին, միեւնոյն ժամանակ պաշտօնապէս յայտնել Կ. Պօլսի Պատրիարքին, որ կատարելով Սինօդի խնդիրը, կառավարութիւնս իրեն բոլորովին հեռի է պահում Տաճկաստանի Հայոց վիճակների հերարխիական յարաբերութեանց մէջ որ և է կերպ միջամտելուց։

Այսպիսի ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ կամքի մասին պատիւ ունիմ հաղորդել Էջմիածնի Սինօդին ի տեղեկութիւն և ի հրահանգութիւն, յարակցելով՝

Ա. Որ Սսի Պատրիարքի անունով Ծանուցողական հրովարտակի պահելն եղել է այն նրկատմամբ, որ պաշտօնական ճանապարհով մեզ հասել է տեղեկութիւն՝ թէ նա չէ ճանաչում Էջմիածնի Դահի գերիշխանութիւնը Կիլիկիայի Հայոց եկեղեցու վրայ, և չէ կամենում մասնակցել Էջմիածնի առաջիկայ կաթողիկոսական ընտրութեան։

Բ. Որ կառավարութիւնն կատարելապէս հաւանում է զգործողութեան այն եղանակին, որին այսօր Սինօդը հետեւել է յիշատակեալ ընտրութիւնների առիթով և հաւատացած է, որ Սինօդն

իւր հետագայ գործառնութեանց մէջ ճիշտ կերպով պէտք է հրահանգուի 1836 թ. Կանոնադրութեամբ (Պօլօժենիա) Լուսաւորչական Հայոց եկեղեցու շահի և Աթոռի նշանակութեան համար:

Գեներալ Ադիւտանտ իւրաքանչիւր — Դօնդուկով-Կարսակով.

Բերում էնք այստեղ յիշեալ Թղթի բնագիրը նշանակութեամբ.

Եւմիադզինսկոյ Արմյանո-Գրիգորիանսկոյ
Синоду.

По всеподданнѣйшему представленію Министромъ Внутреннихъ Дѣлъ журнала Особого Совѣщанія, состоявшагося въ С-Петербургѣ при моемъ участіи, 27 минувшаго Февраля, по дѣлу о предстоящихъ выборахъ Армяно-Григоріанскаго Патріарха Католикоса, *Государь Императоръ*, въ 13 день сего Марта, Высочайше соизволилъ повелѣть.

1, Объявить Константинопольскому Патріарху Нерсесу, что Правительство остается при принятомъ рѣшеніи, чтобы на предстоящемъ въ Եւմիադзинѣ избраніи Католикоса всѣхъ Армянъ въ точности были соблюдаемы всѣ предписанія нашего закона и что въ этомъ отношеніи не

могутъ быть допущены никакія изъятія или послабленія. А такъ какъ дѣйствующими правилами (ст. 917 и 918 ч. I т. XI Св. Зак.) при выборахъ требуется участіе каждой епархіи отдѣльно, чрезъ присылку депутатовъ (двухъ) или письменнаго заявленія Եւմիադзинскому Синоду объ избираемыхъ ими кандидатахъ въ Католикосы, то объявить нынѣ же Патріарху Нерсесу, что въ случаѣ прибытія въ Եւմիадинъ на выборы депутатовъ Константинопольскаго Народнаго Собранія, таковыя, на точномъ основаніи закона, будутъ признаны лишь какъ представители одной Константинопольской епархіи, съ правомъ на подачу только двухъ избирательныхъ голосовъ;

2. Поручить Посольству нашему въ Константинополь изъ хранящихся въ ономъ двухъ извѣстительныхъ грамотъ Եւմիаդзинскаго Синода на имя Патріарховъ Сисскаго и Ахтамарскаго первую задержать, а вторую отправить непосредственно отъ себя, по назначенію Ахтамарскому Патріарху, но при этомъ заявить официально Константинопольскому Патріарху, что исполняя просьбу Синода, правительство совершенно устраняетъ себя отъ всякаго вмѣшательства въ іерархическія отношенія Армянскихъ епархій въ Турціи.

О таковой Высочайшей волѣ имѣю честь сообщить Եւմիаդзинскому Синоду для свѣденія

и руководства, присовокупляя, а) что задержка грамоты на имя Сисскаго Патриарха послѣдовала въ виду полученныхъ официальнымъ путемъ свѣдѣній, что онъ не признаетъ главенства Эчмиадзинскаго Престола надъ Армянскою Церковью въ Киликіи и не желаетъ принять участія въ предстоящихъ выборахъ Эчмиадзинскаго Католикоса, и б) что Правительство вполнѣ одобряетъ образъ дѣйствій, котораго держится до сихъ поръ Синодъ по поводу означенныхъ выборовъ, и увѣрено, что въ интересахъ Армяно-Григоріанской Церкви и значенія Эчмиадзинскаго Престола Синодъ будетъ въ дальнѣйшихъ своихъ дѣйствіяхъ руководствоваться строго Положеніемъ 1836 года.

Генералъ-Адъютантъ Елизъ

Дондуковъ-Карсаковъ.

За Директора,

Вице Директоръ Ропе

(Гордъ Սինոդի 1882 թ. № 137).

Կովկասի Կառավարչապետի յիշեալ թուղթը Սինոդը լսելով իւր 1884 թ. 16 Ապրիլի օրազրական վճռով որոշում է հրահանգուել այդ թղթի իմաստով, միևնոյն ժամանակ տեղեկութիւն տալով Կառավարչապետին Կ. Պօլսի Հայոց Կենդրոնական Ժողովի հեռազրի մասին երեք կաթողիկոսական թեկնածուների նկատմամբ:

Կովկասի Կառավարչապետն իւր 23 Ապրիլի 1884 թիւ 3737 համար գրութեամբ յայտնում է Սինոդին, թէ Կ. Պօլսի Ազգային Ժողովի որոշումը կաթողիկոսական երեք թեկնածուների նկատմամբ ըստ օրինի պէտք է ընդունուեն իբրեւ Պօլսի Հայոց վիճակի կարծիք, համաձայն օրինաց էջմիածնում Պատրիարք-Կաթողիկոսի ընտրութեան ժամանակ պէտք է ունենան երկու ձայնի նշանակութիւն, եթէ էջմիածին չզան բողոքող պատգամաւորները և կամ չուղարկեն իրենց գրաւոր կարծիքը: Սոյն թղթի իմաստը նոյնն է՝ ինչ որ վերև առաջ բերուած 23 Մարտի 2913 համարով թուղթը:

Այս բոլորից յետոյ ներսէս արքեպ. Վարժապետեանն իւր 16 Ապրիլի 1884 համար 240 գրութեամբ ուղարկում է Տեղակալ Մակար արքեպիսկոպոսին Պօլսի Հայոց Ազգային երեսփոխանական ընդհանուր Ժողովի ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրական գործողութեանց տեղեկագիրը, որի պատճէնը բերում ենք այստեղ, որպէս զի ընթերցողը ճիշտ գաղափար կազմի թէ ի՞նչպէս է գումարւում երեսփոխանական Ժողովը, ի՞նչ ձևով է արտայայտուել տաճկահայոց թեմերի մասնակցութիւնը կաթողիկոսական ընտրութեան, ի՞նչ եղանակով է կատարուել եռանուն ցանկը կաթ. թեկնածուների, ովքեր են մասնակցել այդ Ժողովին, ի՞նչպիսի պահանջներ է արել Ժողովը էջմիածնից կաթ. ընտրութեան առթիւ և այլն:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ *)

Ընտրական գործողութեանց Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյ Հայոց Օսմանեան պետութեան վասն ընտրութեան Հայրապետի ամենայն Հայոց՝

Առ Ամենապատիւ Տէր Մակար Սրբազան Արքեպիսկոպոս արժանընտիր Տեղակալ Կաթողիկոսութեան ամենայն Հայոց եւ

Առ Գերապատիւ խորհրդական Անդամ Սինդիկոս Արատեան Առաքելական Մայր Աթոռոյ Կաթողիկէ Սրբոյ Եջմիածնի՝ եւ

Առ Համազգային ընտրողական ժողովն յընտրութիւն ամենայն Հայոց,

Ըստ սահմանելոյ Ազգային Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովոյ՝ որպէս կանխեցաք զրել յառաջներորդում աւուր ամսեանն Յուլի 190, և ի մետասաներորդում աւուր ամսեանն Փետրուարի այսր ամի ընդ համարաւ 220, հրաւիրեցաք զամենայն հեռաբնակ վիճակաւորս, զանպաշտօն եպիսկոպոսունս՝ որ ի գաւառս, և զվանահարս՝ որոց իցէ միաբանութիւն, նոյնպէս և զմերձաւորս

վիճակաւորս՝ զալ ի մասնակցութիւն քուէարկութեան առ ի պատրաստել զօթնանուն ցուցակ Կաթողիկոսական ընտրելեաց, նշանակեալ ի հրաւիրագիրս անդ, թէ յերկոտասաներորդում աւուր ամսեանն Մարտի գումարելոց է եկեղեցական Համագումար ժողով ի պատրաստութիւն ցանկի ընտրելեաց:

Ի վերոյնշանակեալ յերկոտասաներորդում աւուր նոյն ամսոյ գումարեցաւ եկեղեցական Համագումար ժողով յաւագ եկեղեցոյ Կոստանդնուպօլսոյ, և յամենայն հրաւիրելոց աստի յայսցանէ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքն Ս. Երուսաղէմի, որ յաւուրս յայտոսիկ դտանի ի մայրաքաղաքիս, և ներկայացուցին Տանն Աղթամարայ անձամբ մասնակցեցան, և ինն և տասն հեռաբնակ վիճակաւորք որք են՝ Վանայ, Քարբերդի, Ակնայ, Տրապիզոնի, Եւդոկիոյ, Երզնկայի, Եդեսիոյ, Կեսարիոյ, Կուտինայ, Չարսանձազի, Չմշկաճազի, Շապին-Գարահիսարի, Պաղդատի, Բասենու, Պայազիտի, Չնքոյ, Պելէճիկի, Սղերդի և Կիպրոսի, և անպաշտօն եպիսկոպոսունք, որք են՝

Գեր. Տ. Երեմիա ս. եպ. Տ. Սահակեան
» » Երեմիա ս. » Տ. Սարգսեանց
» » Յարութիւն ս. եպ. Վահագնեան
» » Աստուածատուր ս. եպ. Տ. Յովհաննէս
» » Յակոբ ս. եպ. Խիզանցի

և ի վանահարց՝ որոց գոյ միաբանութիւն չորեքին և եթ, այն է՝ Կտուց Անապատի, Մակա-

*) Գործ Սինդի 1882 թիւ № 137 էջ 309.

բայեցւոյ, Բարձրահայեաց և Ածպտերի վանուց, սորա ամենեքեան գրութեամբ ետուն զքուեայս իւրեանց վասն ցուցակի ընտրելեաց: Իսկ մերձաւոր վիճակաւորք որք են՝ Աղբիւնուպօլսոյ, Զմիւռնիոյ, Պրուսայի, Ռոտտսթոյի և Նիկոմիդիոյ, և վանահայրն վանուց Արմաշու, որպէս նաև վիճակաւորքն Կարնոյ, Տարօնոյ, Արաբկերու և Գաղատիոյ, նոյնպէս և եօթն եպիսկոպոսունք՝ որ են

- Գեր. Տ. Գրիգոր ա. եպ. Տ. Պօղոսեան
 » » Սիմէոն ա. » Աէֆերեան
 » » Խորէն ա. » Նարպէյ
 » » Մեսրոպ ա. » Սուքիասեան
 » » Մատթէոս ա. եպ. Իզմիրլեան
 » » Տիմոթէոս ա. եպ. Սափրիչեան
 » » Յարութիւն ա. եպ. Յովհաննէսեան

որք արդ ի մայրաքաղաքիս են, քարոզիչ վարդապետք, աւագ և աթոռակալ քահանայք ամենայն եկեղեցեաց Կոստանդնուպօլսոյ, որոց ամենեցուն թիւ յանդեցաւ մինչ ցիննսուն և վեց, անձամբ մասնակից եղեն նոյն քուէարկութեան:

Թէ ի գումարման աստ յայսմիկ, և թէ՛ յերկրորդում գումարման եկեղեցական Համագումար ժողովոյ, որ յինն և տասաներորդում աւուր ամսեանն Մարտի, ի վերայ ընդհանուր ցուցակի եպիսկոպոսաց Հայաստանեայց ա. եկեղեցւոյ, որոց եհաս թիւ ի վաթսուն և եօթն. ի նոյն վաթսուն և եօթանց անտի եպիսկոպոսաց ի կրկին գումարմունս անդ գաղտնի քուէ-

արկութեամբ որոշեցան եօթանքին արժանաւորագոյնք ի դահակալութիւն Արարատեան Գերագահ Աթոռոյն, որոց անուանքն են ըստ առաւելութեան քուէեայց

1. Ամեն. Տ. Ներսէս ա. Արքեպիսկոպոս Պատ. Կ. Պօլսոյ քուէ 63
2. Ամեն. Տ. Մակար ա. Արքեպ. տեղապահ Հայրապետութեան Ամենայն Հայոց . 53
3. Գեր. Տ. Մելքիսեդ ա. եպիս. Առաջնորդ Զմիւռնիոյ 51
4. Գեր. Տ. Մատթէոս ա. եպիս. Իզմիրլեան քարոզիչ Նոր Թաղի Իւսկիւտարի . 48
5. Ամեն. Տ. Եսայի ա. Արքեպ. Պատրիարք ա. Երուսաղէմի 39
6. Ամեն. Տ. Մկրտիչ ա. եպիս. Խրիմեան վանահայր Վարազայ վանուց 38
7. Գեր. Տ. Խորէն ա. եպ. Աշըքեան Արմաշու վանուց 35

Սոյն այս ցուցակ եօթն ընտրելեաց ստորագրեալ յամենայն անդամոց եկեղեցական Համագումար ժողովոյ՝ ներկայացաւ Ազգային Երեսփոխանական Ընդհանուր ժողովոյն:

Ազգային Երեսփոխանական Ընդհանուր ժողովն գումարեցաւ ի նմին աւագ եկեղեցւոյ Կոստանդնուպօլսոյ՝ յերկրորդում աւուր ամսեանն Ապրիլի, և յառաջ քան զընտրական գործառնութիւն ի նկատումն էառ զառաջարկ Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյ, որ վասն

եղանակի մասնակցութեան Հայոց Օսմանեան պետութեան, յընտրութիւն Հայրապետի ամենայն Հայոց, և յետ խորհրդակցութեանց ընկալաւ զառաջարկ Կաթողիկոսական յանձնաժողովոյն, որոյ բարեփոխեալ զեղանակ ընտրութեան 1866 ամի՝ ճշդեաց զայն մասն ընտրութեան, զորմէ և սրբազումար միաբանութիւնդ ակնարկէր զընտրութեամբ իւրով որ յառաջներորդում ամսեանն Փետրուարի տարւոյս:

Ահաւասիկ որոշողութիւն Ազգային Երեսփոխանական Ընդհանուր Ժողովոյն:

«Ազգային Երեսփոխանական Ժողովն Հայոց Տաճկաստանեայց ի միջոյ ցանկի քուէրկելոյ նախապէս ի Համագումար եկեղեցական Ժողովոյ Հայոց Թուրքիոյ յանուն առաջնորդական վիճակացն Հայոց եղելոց ընդ իրաւասութեամբ Պատրիարքութեան Կոստանդնուպօլսոյ՝ կընտրէ միակ քուէարկութեամբ երեք ընտրելի եպիսկոպոս ի Կաթողիկոսութիւն ամենայն Հայոց»:

«Այս եղանակաւ պատրաստեալ եռանուն ցանկը կը դասակարգուի ըստ թուոյ քուէից, և առաջի անուան իւրաքանչիւր ընտրելոյն կը նշանակուի թիւ քուէիցն զոր ստացաւ»:

«Եկեղեցին Հայոց որ ի Տաճկաստան, ըստ որում կազմէ զմեծամասնութիւն Ազգին Հայոց, պահանջած է, և կը պահանջէ իրաւամբ որ իւր եռանուն ցանկն ամբողջապէս և նշանակութեամբ քուէից ընտրելեացն մտանէ ի քուէտուփն քուէ-

արկութեան, որ կը կատարուի ի Կաթողիկէ Տաճարի Սրբոյ Էջմիածնի»:

«Այն ընտրելին՝ որոյ յԱզգային Ժողովին ստացած քուէից վրայ բարդուելով Ռուսաստանի, Պարսկաստանի և Հնդկաստանի Հայոց քուէայքն կըստանայ զմեծամասնութիւն քուէից, նա է ընտրեալ Հայրապետն և Կաթողիկոս ամենայն Հայոց»:

«Պատրիարքն Կ. Պօլսոյ պատրաստեալ զեռանուն ցանկ ընտրելեաց հաղորդէ առ Տեղապահն Արարտեան Մայր Աթոռոյ ի ձեռն առանձին պատուիրակի, պաշտօն տալով նմա ներկայ դտանել, և ընտրական գործողութեանց վերոյնշանակեալ պայմանաց մէջ, մասնակցել յանուն Հայոց Տաճկաստանեայց»:

Եւ ապա Ազգային Երեսփոխանական Ժողովն մասնակցութեամբ Ամեն. Սրբազան Պատրիարքին Ս. Երուսաղէմի և ներկայացուցչին Տանն Աղթամարայ, և իննսուն և ինն երեսփոխանաց, յորս էին և երեսփոխանք Կիլիկիոյ, քուէարկեաց զերիս ընտրելի եպիսկոպոսունս յընտրելեաց ցանկէ անտի քուէարկելոյ յեկեղեցական Համագումար Ժողովի անդ, և եւք քուէարկութեանն նշանակեցին զհետագայս, որ են

1. Ամեն. Տ. Ներսէս ս. Արքեպ. Պատրիարք Կ. Պօլսոյ քուէ 62
2. Ամեն. Տ. Մկրտիչ ս. Արքեպ. Խրիմեան. 50
3. Գեորգ. Տ. Մելքիսեդ ս. եպ. Մուրադեան. 42

Այս են ահա արդիւնք դորձոց Ազգային
Երեսփոխանական Ընդհանուր Ժողովոյն, և ա-
նուանք երկից ընտրելեաց, զորս նոյն Ժողովն
ի դիմաց ամենայն Վիճակաց Օսմանեան պետու-
թեան Սրբազումար Ընտրողական Ժողովոյ Ս.
Էջմիածնի ըստ պարունակութեան և զօրու-
թեան վերոյիշատակեալ որոշման:

Տէրն մեր Յիսուս Լայլն (քարեմադ-
թութիւն):

Մնամ Ամենապատիւ Սրբազնութեան Զերում
աղօթակից եղբայր

Ներսէս Արքեպիսկոպոս (Վարժապետեան)

16 Ապրիլի 1884

Ի Պատրիարքարանի Հայոց
Գոստանդնուպօլսոյ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0156380

